

TARTALOMJEGYZÉK

EDITÁCIÓ	
Luther Márton: Megtartónk született!	1
ANULMÁNYOK	
Dóka Zoltán: Mit jelent hinni?	2
ifj. Fabiny Tibor: Az inspiráció nyelvi megközelítése	7
KERESZTAL	
Veöreös Imre: Válasz a Keresztalnak	13
Válasz Veöreös Imrének (Botta István, Dóka Zoltán,	21
ifj. Fabiny Tibor, Ittzés Gábor, id. Magassy Sándor)	25
AJTÓFIGYELŐ	
Vita Ordass Lajos püspök rehabilitálásáról	30
OKUMENTUM	
Dóka Zoltán: Késő! (Válasz egy levélre.)	34
id. Magassy Sándor: Javaslat a legitimitás helyreállításáról	37
Alapítvány-felhívás	40
MLÉKEZÜNK	
Boleratzky Lóránd: Vladár Gábor	42
VEVELESLÁDÁNKBÓL	
Véghelyi Antal, Vajta Vilmos, Ódor István	46
TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ MAGYAR, ANGOL ÉS NÉMET NYELVEN	48

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR folyóirata.
Független evangélikus teológiai és kritikai lap.

folyam 12. szám – 1991. TÉL
Szerkesztő: BOTTA ISTVÁN (Tel.: 1-835-092)
Főszerkesztő: ifj. FABINY TIBOR (Tel.: 1-886-293)
Szerkesztőbizottság tagjai: DÓKA ZOLTÁN, ITTZÉS GÁBOR, ITTZÉS JÁNOS,
id. MAGASSY SÁNDOR
Főszerkesztő: id. KENDEH GYÖRGY (Tel.: 1-662-523)
Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1114 BUDAPEST, Bocskai út 10.
Egyes szám ára: 50,- Ft; évi előfizetési díj: 200,- Ft; külföldre 10 DM
Helyi elosztás: ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR – BUDAPEST – OTP XI. ker. 529-8145-2
Készült: a PÁTE Sokszorosító üzemében, Keszthely
Főszerkesztő: BOROSS JÁNOSNÉ
HU ISSN 0865-2163 Törzsszám: 559/91. Példányszám: 900
Engedélyszám: III./EL/20/1989.

ÁLDOTT KARÁCSONYI ÜNNEPSZENTELÉST ÉS BÉKESSÉGES ÚJ ESZTENDŐT KÍVÁN
MINDEN OLVASÓNAK AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR ELNÖKSÉGE
ÉS A SZERKESZTŐSÉG.

MEDITÁCIÓ

LUTHER MÁRTON:

MEGTARTÓNK SZÜLETETT!

Az ige testté lett.

János 1, 14.

Krisztus születése tiszta volt, bűnnélküli és szent. Az ember születése pedig tisztátalan, bűnös és átokvert. Ezért nem lehet rajta segíteni, - csupán a Krisztus tiszta születésével. Mivel Krisztus születését testileg nem lehet kiosztani, - aminthogy ez nem is használna -, azért Isten lelkiileg osztja szét mindenkinek az igében. Ha valaki szilárdan hiszi, hogy ezt ő is megkapja, annak Krisztus tiszta születése javára lesz.

Ez az útja-módja annak, hogy kitisztuljunk nyomorult Ádám-származásunkból. Krisztusnak azért kellett emberré születni, hogy benne újjászülessünk. Magára veszi a mi származásunkat, belemeríti a magáéba s nekünk ajándékozza a sajátját, hogy benne megtisztulva megújuljunk, mintha az volna a sajátunk; hogy Krisztus e születésének minden keresztyén éppen úgy örülhessen s benne éppen úgy dicsekedhessék, mintha Krisztushoz hasonlóan testileg is Máriától született volna. Aki ezt nem hiszi, vagy kétli, - nem keresztyén az!

Ime ez az a nagy öröm, amiről az angyal beszél. Nemde vigasztalás és mérhetetlen kegyelem az Istentől, mikor az ember, ha hisz, azzal a kincssel dicsekedhetik, hogy Mária az ő valódi anyja, Krisztus a testvére, Isten az Atyja?! Mert mindez igaz és valósággal megtörtént, ha hisszük.

Rajta légy, hogy vele cserélve, születését sajátoddá tedd. A magadétól szabadulj meg s az Ővét vedd át. Ami meg is történik, ha úgy hiszed, Akkor máris bizonytal Szűz Mária ölében ülsz, mint tulaajdon, édes gyermeke. Ebben a hitben gyakorold magadat, ezért könyöröggj, valameddig élsz, hiszen soha sem teheted azt elég erőssé!

Jézus Krisztus dicsértessél,
Hogy érettünk megszülettél,
Az ember és angyalsereg,
Ma ennek mind örvendenek.

TANULMÁNYOK

NÓKA ZOLTÁN

MIT JELENT HINNI?*

Kedves Gyülekezet! Kedves Testvéreim!

Köszönöm a meghívást és a testvéri köszöntést. Örülök, hogy együtt ünnepelhetek Önökkel ezen a reformációi istentiszteleten. Mint tudják a Testvérek, Magyarországról jövök, hol az elmúlt évben hatalmas politikai fordulatot éltünk át. legnagyobb változásokhoz tartozik, hogy visszanyertük a állásszabadságot. Sokan térnek vissza az egyházba. A vallás smét népszerű, sőt divatos lett. A visszatérők között sokan annak, akik külön, személyes beszélgetésre is jelentkeznek a elkésznel. Ezek az alkalmak mindkét részről nagyon tanulsá-osak.

A beszélgetések során mindig újra előkerül egy szó, egy fogalom, amelyet korábban a politikai propagandabeszédek és iratok olyan fogalmakkal állítottak párhuzamba, mint "buta-ág", "tudatlanság", "tudománytalanság", "műveletlenség" stb. z a megalázott szó a hit. Igen, a hit manapság - és talán em csupán Kelet-Európában - kezdi visszanyerni becsületét és éltőségét.

De hasonló történt már Jézus igehirdetésében, majd a reformáció tanításában is. "Ne félj, csak higgy!" - biztatja Jézus Jairust, a gyermekéért aggódó apát (Mk 5,36). És ez a csak" visszhangzik a reformátori jelszóban: "sola fide", va- yis "egyedül hit által!", ami azt jelenti: az élet egész roblematikájának valódi megoldása csak és egyedül hit által ehetséges.

Ezért szeretném mostani reformációi megemlékezésünk al- almából a reformátorok ügyét mint a hit ügyét középpontba llítani.

De mit is jelent hinni? A hitről vallott sokféle vélemény yan, mint a dzsungel, ahol alig ismeri ki magát az ember. ul Tillich szerint a hit azok közé a fogalmak közé tarto- ik, amelyeknek előbb meg kell gyógyulniuk, hogy gyógyíthas-

(Bibliatanulmány. Elhangzott a zürichi Predigerkirche re- formációi istentiszteletén, 1990. november 4-én, német nyelven.)

TANULMÁNYOK

sanak bennünket. E kettős gyógyulás szándékával és reményében választottam ki mai alkalmunkra a tíz leprás gyógyulásának történetét, amelyet Lukács 17,11-19-ben így olvasunk:

"Amikor útban volt Jeruzsálem felé, Samária és Galilea között haladt át. Amint beért egy faluba, szembejött vele tíz leprás férfi, akik távol megálltak, és kiáltozva kérték: Jézus, Mester, könyörülj rajtunk!" Amikor meglátta őket, így szólt hozzájuk: „Menjetek el, mutassátok meg magatokat a papoknak!” És amíg odaértek megtisztultak. Egyikük pedig, amikor látta, hogy meggyógyult, visszatért, és hangosan dicsőítette az Istent. Arcra borult Jézus lábánál, és hálát adott neki. Ez pedig samáriai volt. Jézus ekkor így szólt: „Nem tizen tisztultak-e meg? Hol van a többi kilenc? Nem akadt más, aki visszatért volna, hogy dicsőítse Istent, csak ez az idegen?” És azt mondta az Úr: „Kelj fel, menj el, hited megtartott téged.”

E megragadó csodaelbeszélésből öt választ szeretnék kiemelni a felvetett kérdésre: Mit jelent hinni? Mi a hit? Első válasz: A hit titok

Hogyhogy ezek a beteg emberek éppen Jézusban, ebben a vándorprédikátorban ismerik fel Isten gyógyító erejének jelenlétét? Miért nem a vallási vagy a politikai hatalom képviselőiben, Kajafásban vagy Pilátusban? Miért éppen ők, és ők miért éppen Jézusban hisznek? Ilyen kérdésekre nem kapunk választ a történetben. A hit titok. Egyszerre csak létrejön, valósággá lesz, jelen van, mint a barátság vagy a szerelem, vagy maga a teremtett világ. Állítja, de nem bizonyítja, nem magyarázza önmagát. Ezért nem lehet mesterségesen létrehozni. Az ember számára produkálhatatlan titok.

Ezért kellett negatív választ adnom egy régi barátomnak, aki a közelmúltban arra kért: "Taníts meg hinni!" Sokáig ateista volt. Most azonban már úgy látja, hogy "hit nélkül csak vergődik, erölködik, de nem megy igazán jól a kocsi" Szeretne hinni! Csakhogy a hit nem tananyag, amit megtanulunk és birtokunkká válik. A hit éppen azzal kezdődik, hogy felismerjük: annak, akiben hinni szeretnénk, teljesen ki vagyunk szolgáltatva. Ő rendelkezik velünk és nem mi övele. Ezt a tapasztalatot fejezték ki a reformátorok, amikor így tanítottak: a hit Isten szabad kegyelmének munkája, a Szentlélek gyümölcse bennünk. Barátomnak csak egy tanácsot tudtam adni. Pál apostolt idéztem: "A hit hallásból van, a hallás pedig Krisztus beszéde által." (Róm 10,17) "Hallgasd a Krisztusról szóló prédikációt - mondtam neki - és közben megtörténhet benned is a hit titokzatos csodája." Ezért tartották a reformátorok az egyház legfőbb feladatának az evangélium hirdetését. És ez ma is érvényes.

Második válasz: A hit imádság

A tíz beteg tudja, hogy a Jézusban működő gyógyító erő

TANULMÁNYOK

megszólítható. Nem személytelen természeti erő, hanem Isten Jézus személyéhez kötött ereje. Ezért mondják Jézusnak az egyháztörténet legrövidebb és legmélyebb kérő imádságát: "...könyörülj rajtunk!"

A hit mindenekelőtt és elsősorban imádság. Vagyis olyan esemény, amely nem emberek között, hanem Isten és az ember között történik. Ez nemcsak azt jelenti, hogy a hívő embernek egy mindig jelenlévő beszélgetőtársa van, hanem azt is, hogy életének egy rajta kívül lévő támpontja van Istenben.

1973-ban halt meg egy kommunista meggyőződésű magyar író, Darvas József. Röviddel halála előtt még volt ereje egy interjúra. Ebben egy fontos mondatot mondott: "Illúziók nélkül élhet az ember, de hit nélkül nem lehet élni." Nagyon igaz megállapítás. Csakhogy éppen a reformáció fényében egy fontos megkülönböztetést kell tennünk. Az író nem az Istenben való hitre gondolt, hanem arra a hitre, amellyel ő saját világnézetéhez és kommunista meggyőződéséhez kötődött és ragaszkodott. Olyasmihhez tehát, amit az ember maga produkál, maga alkot, és így hitével saját teljesítményére támaszkodik, végül is saját magában hisz.

Ezen a ponton tűnik ki éppen, hogy mennyire alapvetően más volt a reformáció hitfogalma. A reformátorok meggyőződése szerint a hit támpontja, amibe kapaszkodik, éppen nem bennünk van, nem is valamely cselekedetünkben, hanem - ahogy latinul kifejezték - extra nos, rajtunk kívül van, ti. Jézus Krisztusban, akiben Isten megmentő kegyelmével találkozunk. És a keresztyén hitnek ez az extra nos jellege éppen az imádságban jut legjobban kifejezésre.

A nagy svájci teológus, Barth Károly, röviddel a halála előtt szintén interjút adott. Ebben egész életművét egyetlen mutatószóban foglalta össze: ott! Mindazzal, amit tanított, prédikált és írt, nem akart sem többet, sem kevesebbet, csupán mutatóujjára lenni: ott, Jézus Krisztusban van egyedül üdösségünk, ott, őbenne van hitünk szilárd alapja. Tehát nem mennünk, és semmiben sem, ami tőlünk való. Ez a reformáció sziszta hangja!

Harmadik válasz: A hit egy mégis-, csakazértis-bizakodás

A leprások úgy indulnak el a papokhoz, hogy nem gyógyulnak meg. Magukon hordják még a gyógyíthatatlan betegség látványos jeleit. Isten jelenlétét csak Jézus szavában tapasztalják meg. Mégis mennek, mert komolyan veszik Jézus ígését. A papok ugyanis csak a valóban meggyógyultaknak adtak igazságot és engedélyt, hogy visszatérjenek az egészségesek közé. Úgyis azt ígérték, hogy Jézus a papokhoz küldi őket, gyógyulást ígért nekik. Ebből azonban még semmi sem látszik. Ők viszont, dacolva a látszattal, mégis Jézusnak hisznek.

Most is látom annak a betegápoló nővérnek a nyugodt, sziszta tekintetét, aki egy budapesti kórházba, betegágyához

TANULMÁNYOK

hivatott. Évtizedekig dolgozott tüdőbetegek között Csepelen. Végül tüdőrákot kapott. Mély örömmel beszélte el legújabb felfedezését: "Most tudom csak: nem elég hinni, nem elég remélni. Mégis kell hinni, mégis kell remélni! Csakazértis!" És ebben a mégis-hitben és mégis - reményben halt meg hamarosan, csendben és nyugodtan.

A reformátorok ezt így mondták: Isten sub contraria specie cselekszik, azaz az ellenkező látszat alá rejtve, amit csak a hit ismer fel. Ezt mindenekelőtt Krisztus keresztyén szemléletjünk. A vele megfeszítettek közül az egyik fiatal-ember szavában éppen ez a hit nyilatkozik meg, amikor azt mondja: "Jézus, emlékezzél meg rólam, amikor eljössz királyságodba!" (Lk 23,42). Mélyebbre, mint a keresztyén gyalázatába, nem lehetett volna elrejtteni, hogy ez a Jézus király, aki Isten teljhatalmával fog majd eljönni, és aki akkor erre a kivégzett ifjú lázadóra is emlékezni fog, és nem felejtí őt a halálban. Az igazi hit valóban a látszattal szembeszálló, mégis-bizakodás. Bizonyosság a mélyben, hogy van magasság, a sötétségben, hogy van fény, a bűnben, hogy van bocsánat, a halálban, hogy van örök élet. Bizony, halálunk órájáig szükségünk van erre a hitre!

Negyedik válasz: A hit életújulás

A leprások megtapasztalják, amit a látszat ellenére hittek és reméltek. "... megtisztultak." Ahol a hit valódi, ott mindig megtörténik az élet gyógyulásának csodája. A hit ugyanis éppen azt jelenti, hogy egész énünkkel, emberi mivoltunkkal megnyílunk, feltárulkozunk Isten gyógyító, életújító hatalma előtt. És ez a hatalom megtisztít, talán nem orvosi, de morális, erkölcsi értelemben. Irgalmassá tesz és megértővé. A családban vagy a munkahelyen megtaláljuk az igazság és a béke útját. Fel tudjuk adni önzésünket, hogy mások szolgálatába állítsuk életünket. Nem akarjuk megvéltani a világot, hanem segítjük a megváltott világot, hogy isteni méltóságához fel tudjon emelkedni. És mindenekelőtt: nem adjuk a dicsőséget teremtménynek, sem maguknak, sem másoknak, hanem csak Istennek, akit egyedül illet.

Az egyik legfontosabb reformátori tanítás arról szól, hogy hit és cselekedetek szétválaszthatatlanul összetartoznak, és pedig úgy, hogy a cselekedetek nem önálló teljesítmények, nem az ember érdemei, hanem a hit gyümölcsei. Ahol a kettőt szétválasztják, ott mindkettő tönkremegy. A hit dogmák erőteljes igenlése lesz, a cselekedet pedig az ember öndicsőítésének eszköze.

Hogy ez a szétválasztás milyen veszélyes, azt éppen a magyarországi protestáns egyházakban kellett megtapasztalunk az elmúlt évtizedekben. A kommunista állammal kollaboráló egyházvezetőség rákényszerítette az egyházra az ún. diakóniai teológiát, vagyis a szolgálat teológiáját, és azt tanította:

TANULMÁNYOK

a hit a vallás dolga s ezért annak csak az egyház számára van jelentősége. A diakónia, a szolgálat viszont olyan, mindennek-előtt politikai tevékenységet jelent, amellyel, karöltve az ateistákkal, a szocializmust kell építenünk. Mi, akik az egyházvezetőségnek ezt a hamis útját nem tudtuk együtt járni, éppen a reformációra hivatkozva mondtunk nemet erre a torz, skizofrén teológiára.

Ötödik válasz: A hit hálaadás

Csak az idegen samaritánusnak van teljes, az egész életet Isten számára megmentő hite, mert visszajön, hangosan dicséri Istent és megköszöni Jézusnak a gyógyulást.

Nyolc éves lehettem, amikor anyánk - öten voltunk testvérek - elrejtette a már megkapott karácsonyi ajándékokat, mert nem köszöntük meg azokat. Nagy volt a csalódás, amikor másnap reggel semmit sem találtunk a karácsonyfa alatt.

A hit mint hálaadás azt jelenti, hogy a kérő imát komolyan gondoltuk és mondtuk. Persze az 1:9 arány mára sem javult meg. Mi emberek hamar elfelejtjük, hogy Isten mindig csak ad, ő az egyetlen ajándékozó. Mi viszont mindig csak elfogadók, megajándékozottak vagyunk. Az éppen a mi ösbűnünk, hogy Isten helyébe akarunk lépni, és beképzeljük magunknak, hogy mi produkáljuk az életet, a valóságot. Hajlamosak vagyunk arra, hogy Isten cselekedeteit saját tetteinknek tüntessük fel. És így sértjük meg Isten istenségét. Valódi, maradéktalan hálaadás csak akkor lehetséges, ha az Isten kegyelmébe kapaszkodó hitet radikálisan komolyan gondoljuk, ahogyan ez a samaritánus, vagy a reformátorok, akik mindig újra hangsúlyozták: a keresztyén új élet egyetlen igaz motívációja, indítéka a hála. A reformáció teológiáját szinte a hála teológiájának is nevezhetnénk.

Persze nem Istennek van szüksége a mi hálánkra, hanem nekünk. Amikor hálát adunk, feltekintünk az ajándékozóra, és így szabaddá leszünk az ajándéktól, és nyitottá a jövő felé, ahol Isten új ajándékai várnak reánk. Bizonyára azért tekintünk gyakran oly reménytelenül a jövőbe, mert hiányzik a hitünkbelől a hálás feltekintés Istenre. Így voltak az izraeliták is a pusztában. Át akarták menteni a mennyei kenyeret, a mannaét másnapra mert nem hitték, hogy Isten másnap is ajándékozó Isten lesz. De a kenyér reggelre megromlott. A hálátlan-ság azt jelenti, hogy a szabad kegyelméből ajándékozó Isten ellen éppen az ő ajándékaival akarjuk bebiztosítani magunkat. A hálás hit viszont már itt a földön kóstolót kap Isten jövő-jéből, az örökkévalóságból, ahol majd végleg világossá és kétségtelenné lesz az, amit a reformátorok így vallottak: soli deo gloria, vagyis: egyedül Istené a dicsőség!

Kedves Gyülekezet! Kérjük Istent, ajándékozzon meg minket ezzel a titokzatos, imádkozó, mégis bizakodó, életújító és hálás hittel! Ahol ez megtörténik, ott halad előre ma is a reformáció ügye. És miért ne lehetnénk ma éppen mi ez az egyetlen hálás samaritánus?

ifj. FABINY TIBOR

AZ INSPIRÁCIÓ KÉRDÉSÉNEK NYELVI MEGKÖZELÍTÉSE

A Keresztyén Igazság 9. és 10. számában, két alkalommal foglalkoztam régi, sokszor elfelejtett hermeneutikai kérdések újrafelfedezésével és mai megközelítésével. Az első esetben a bibliai tipológia problémáiról, a második esetben pedig az ezzel szorosan összefüggő értelmezési kérdésekről, azon belül a *sensus plenior* fogalmáról írtam. A Biblia inspirációja, ihletettsége hasonlóan izgalmas, ósrégi és egyúttal ma is szenvedélyeket borzoló kérdés. Fogalmi tisztázás hiányában a Biblia inspirációjának gondolata sokak számára egybemosódik a "verbálinspiráció" vagyis a szó szerinti ihletettség fogalmával, miszerint Isten mintegy "diktálta" a szent könyvek íróinak a szöveget. A könyvek emberi szerzői így csupán Isten "tollai", a szent könyvek pedig nemcsak az isteni tanítás és üzenet, hanem minden emberi, azaz biológiai, földrajzi stb. szempontból is tévedhetetlenek (*inerrantia*). Ezt a hagyományos, prekritikus, premodern szemléletet a kritikai gondolkodás, a modernista paradigma elvetette. Am a kritikai szemlélet sokszor a pólyával együtt a csecsemőt is elveti, hiszen a szó szerinti ihletettség tanításának tarthatatlanságából ma már arra is következtetnek, hogy maga az inspiráció, az ihletés fogalma fölösleges. Kétségtelen, hogy - elsősorban német nyelvterületen - jelentkezik az a hang, mely az "inspirációs teológia" végéről szól (pl. O.Loretz, 1974), ám az utóbbi évtizedekben - főleg az angolszász világban - számos jelentős monográfia (P.J. Achtheimer, 1980, W.J. Abraham, 1981) jelent meg a bibliai inspiráció pozitív értelméről. Jelen írásomban a bibliai inspiráció posztkritikai szemléletéről, s elsősorban annak nyelvi megközelítéséről kívánok szólni, egy 1985-ben megjelent híres tanulmány alapján (Walter Vogels: "Inspiration in a Linguistic Mode", in, *Biblical Theology Bulletin*. 15 (1985), 87-93. old) A tanulmány magyarul is hamarosan megjelenik. Az itt következő cikkel, amelyben a szerző gondolatmenetét saját kommentárral ismertetem, egyúttal vitát is szeretnék nyitni e lényeges kérdésről.

TANULMÁNYOK

I. A szöveg szerepe

Az elmúlt évtizedek nyelvészeti, szemiotikai és hermeneutikai kutatásai alapján a szövegről ma lényegesen másképpen gondolkodunk, mint korábban. Amíg a prekritikus vagy a kritikus paradigmában a szöveget csupán a szerzői gondolat vagy zándék kifejezéseként azaz derivátumként tartották számon, addig a posztkritikai szemléletek a szöveg realitásáról, valóágáról beszélnek. A korábbi paradigmáknak megfelelően a tudományos gondolkodásnak a szerzői szándék rekonstruálása volt feladata, a szöveg autonómiájáról szóló újabb elméletek viszont a szöveg saját szándékát hangsúlyozzák. A szöveg saját örvényszerűségekkel rendelkezik, a szerző, amint kiadta kezéből a szövegét a nyomdásznak, elveszítette a szövege feletti autoritását. Am az írott szöveg mindaddig halott, "hiberált" állapotban van, amíg azt nem olvassák. A szöveg az olvasás által kel életre. Az olvasás azonban az íráshoz képest nem másodlagos tevékenység, hanem ugyanolyan elsődleges, akív művelet, mint az írás. Minden olvasó újra írja a szöveget. Minden szöveg bizonyos normákat és struktúrákat rejt magában, ezek a szabályok teszik lehetővé az olvasást, de egyttal korlátot is jelentenek az olvasás számára. Minden olvasásnak, azaz újra írásnak tiszteletben kell tartania ezeket a szöveg által hordozott korlátokat. A szöveg egy nyitott reatitás, amely számos olvasatot, azaz újra írást stimulál, azonban éppen a korlátok miatt nem enged meg magának minden olvasatot. Sok mindent jelenthet az a híres mondás, hogy minden ember egyenlő", de kizárja azt, hogy állatokra is vonatkozna. A posztkritikus szöveg szemlélet, tehát alapján éve olvasás-centrikus, az olvasó nélkül nincs szöveg, az olvasás "teljesíti be" a szöveg küldetését (P.Ricoeur). A textualításra vonatkozó újabb kutatások fényében azt kell monnanunk, hogy egy szöveg nemcsak "informál" vagy "kifejez", hanem még "impresszál" is, vagyis természeténél fogva hatást gyakorol az olvasóra.

II. Az inspiráció modelljei

Vogels három inspirációs modellt különböztet meg: a próétikus, a közösségi és a nyelvi modellt.

1. A prófétikus modell

A premodern, vagy a prekritikus paradigma az egész Biblia letettségét a prófétikus modellnek megfelelően fogja fel. Szerint a próféta, legyen az Ezsaiás, Jeremiás vagy Ezékiel,

TANULMÁNYOK

Isten által megragadott szent ember, aki nem a saját bölcsességét, hanem Isten gondolatait, szavait adja át az embereknek. Ennek a modellnek a bibliai locus classicus 2 Péter 1: 20-21: "Egy prófétai szó sem támad saját magyarázatból. Mert sohasem ember akaratából származott a prófétai szó; hanem a Szentlélektől indítatva szólottak az Istennek szent emberei". "Plenáris inspirációnak" nevezik azt a szemléletet, amelyik a teljes Bibliát egyforma mértékben tekinti inspiráltnak, tehát nem differenciál az egyes bibliai könyvek inspiráltsága között, az egész Bibliára az inspiráció prófétikus modelljét alkalmazza, vagyis nem tesz különbséget aközött, hogy amíg Jeremiás száját "megillette az Úr", addig Lukács evangélista "mindeneknek szorgalmasan utána járt". A modell szélsőséges változata az ún. diktálás-elmélet, amelynek egyik markáns képviselője a tizenhetedik században, az orthodox lutheranizmus idején Quenstedt volt, aki azt írta, hogy a "prófétákat és az apostolokat nem lehet szerzőknek nevezni, mert azok inkább a szerző, Isten író tollai és az igét diktáló, inspiráló Szentlélek jegyzői és írnokai voltak". Később a prófétikus modell a bibliai könyvek kapcsán "kettős szerzőiség"-ről, azaz az isteni és az emberi szerzőről beszélt, s az ember "instrumentalítását" hangsúlyozta, vagyis azt tanította, hogy az Isten használta az embert mint eszközt, de ugyanakkor tiszteletben tartotta emberi képességeit. Raymond Collins mutatott rá, hogy a plenáris inspiráció ill. a verbálinspiráció tanítása számos problémát hordoz: a/a próféták nemcsak verbálisan közvetítették Isten üzenetét, hanem sokszor "elő is adták" (pl. Jeremiás, Ezékiel); b/ maguk az események voltak sokszor kinyilatkoztatások, amelyekről a próféták tanúskodtak; c/ A Biblia maga is sokszor bepillantást enged az írások születésének emberi oldalába (Lk 1: 1-2, 1 Kor 1: 16, Jn 4:2).

2. A közösségi modell

Vogels szerint a 18. században induló történet-kritikai módszer számos esetben bizonyította azt, hogy az egyes bibliai könyveket nem azok a szerzők írták, akikről azt a hagyomány feltételezte; számos könyv esetében több szerzőről kell beszélnünk, arról nem is szólva, hogy az írott szövegeket megelőzte a szójhagyomány. Ebben az összefüggésben az inspiráció prófétikus modellje érvényét veszíti, hiszen a szövegeket nem lehet egy személy ihletettségéhez kötni. A történet-kritika szerint ha inspirációról egyáltalán beszélhetünk, akkor legfeljebb azt a láthatatlan közösséget tekinthetjük inspiráltnak, amelyik - sokszor hosszú folyamat következményeként létrehozta a szöveget. Ez a logika vezetett el szükségyszerűen oda, hogy - miképpen ezt a fenti példán is láttuk - az inspirációnak nincs különösebb értelme és jelentősége.

TANULMÁNYOK

Bármennyire is nagy az eltérés az inspiráció első két modellje között, mindkettőben közös az, hogy az inspiráció locus-át a szöveg vagy a szövegek szerzőjében, ill. szerzőiben látja. A harmadik -nyelvi-inspirációs modell nem a szerző személyiségében, hanem a szöveg minőségében fedezi fel az inspiráció működését.

3. A nyelvi modell

A 20. században, különösen Ferdinand de Saussure után a nyelvről alapvetően másképpen gondolkodunk, mint valaha is korábban. Egyesek szerint az értelmezés eddigi történeti paradigmáját hamarosan fel fogja váltani a nyelvi-irodalmi modell. Ugyanez érvényes az inspirációra is.

A szöveg természetéről szóló fejtegetéseinkben szóltunk arról, hogy olvasás nélkül egy szöveg csak halott, múzeumi darab. Ha egy szöveget nem olvasok el, akkor halálra kárhozatom, az olvasással viszont életet lehellek bele, újra írom. Az olvasás-orientált szemlélet alapján azért beszélhetünk inspirált szövegről, mert a szöveg hatása alatt az olvasók annak tartják. Vogels szerint a Bibliának azért van ma is privilegizált státusza, mert a hívő közösség ma is azonosítani tudja magát vele. De nem azért inspirált a Biblia, mert az emberek úgy döntenek, hanem azért, mert a szöveg különleges természete folytán olyan tulajdonságokkal rendelkezik, ami ma is stimulál, hitet ébreszt. Ebből következik Vogels-nak az a gondolata, hogy ha a Lélek a szöveg írásakor jelen volt, akkor ugyanúgy jelen kell lennie a szöveg olvasásakor is, ha a kreációban résztvett és munkálkodott, akkor a re-kreációban is részt kell vennie és munkálkodnia kell. Vagyis, ha azt mondjuk, hogy az Isten a "szerzője" a Bibliának, akkor azt ugyanúgy mondhatjuk, hogy az Isten az "olvasója" is. Amiképpen az Isten-szerző "írta", ugyanúgy az Isten-olvasó "olvassa" is a szöveget.

Vogels az inspirációról szóló két klasszikus újszövetségi helyet, 2 Tim 3: 16-ot és a már idézett 2 Péter 1:20-at egyeztetlő friss megközelítésben, s egzegézisének eredménye meglepő és elgondolkodtató. "A teljes írás Istentől ihletett és hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra és az igazságban való nevelésre"-olvassuk a Károli Bibliában és hasonló módon a mai protestáns fordításban. Az új katolikus fordítás viszont más értelmet ad a görög szövegnek "Minden írás, amit az Isten fogalmazott, jól használható a tanításra stb." A *pasa graphe theopneustos*-nak e kettős értelmezése a mai angol fordításokban is megfigyelhető. A *pasa* jelentheti azt is, hogy az "egész", de azt is, hogy "minden olyan", a *theopneustos* pedig ennek megfelelően lehet állítmányi és jelzői funkcióban is. A jelzői funkció mellett szól még az a tény is, hogy a szövegből hiányzik a létige, az *estin*. Vogels még arra is rámutat, hogy a *theopneustos*-nak nemcsak passzív,

TANULMÁNYOK

hanem aktív jelentése is van; tehát az olvasó felé mutat. Eszerint 2 Tim 3: 16-ot így kellene a maga teljességében lefordítani:

"Minden olyan írás, ami Istentől ihletett és Istent ihleti, alkalmas a tanításra, a feddésre, a jobbtásra..."

A szöveget tehát az Isten ihlette és az Istent ihleti, tehát nemcsak arról van szó, hogy a szöveget Isten ihlette, hanem arról, hogy a szöveg - ha azt olvassák - akkor az magát az Istent ihleti, mondhatnánk: provokálja az Istent. 2 Péter 1:20 pedig nem arról szól, hogy miképpen írtak, hanem arról, hogy miképpen szólottak Isten emberei.

A II. vatikáni zsinatnak a Dei Verbum c. konstitúciója (III. fejj. 11.) szerint "Az Ó és az Újtestamentum könyveit a Szentlélek ihletése alatt írták és ezért Isten a szerzőjük..." Vogels szerint ezt a következőképpen kellene módosítani: "Az Ó és az Újtestamentumot a Szentlélek ihletése alatt írták és olvassák és ezért Isten a szerzőjük és az olvasójuk... A szent könyvek olvasása közben az Isten vezetése alatt álló emberek erejüket és képességüket úgy használják, hogy bennük és általuk, mint igaz olvasók által, az írás úgy értelmeződik, ahogyan azt Isten akarja".

Vogels írásában felmerül még két mellékprobléma is. Először is: milyen szövegek tekinthetők inspiráltak? Csak az eredeti szövegek vagy a fordítások is? Vogels válasza egyértelmű: az olvasás oldaláról nézve a fordítás is tekinthető inspiráltnak, hiszen ha az olvasás is újra írás, akkor a fordítás méginkább tekinthető annak. A másik probléma: mi van az elveszett és feltételezhetően "inspirált" szövegekkel? Pál apostol minden bizonnyal írt számos más levelet is. Az olvasás felől közelítő inspirációelmélet számára ez hamis probléma, hiszen ha elveszett egy szöveg, akkor nem tekinthető inspiráltnak, mivel a hívők közösségét nem inspirálta annyira, hogy megőrizze azt, vagyis a szöveget nem olvasták, a hívő közösség nem azonosult vele. Tehát nincs elveszett, inspirált szöveg.

Vogelsnek az inspiráció nyelvi megközelítéséről szóló tanulmánya végül is arra fut ki, hogy azért inspirált a Biblia, mert ma is inspirál, kétezer év után is ugyanúgy életet adó, életet támasztó ereje van. A Biblia egyszerre Isten népe hitének kifejeződése és e nép hitének tápláléka. Egykoron Isten népe írta a Bibliát és Isten népe ma is folyamatosan újra írja a Bibliát.

Vogels tanulmánya arra a lényeges kérdésre már nem tér ki, hogy mi a lényeges különbség a költői-művészi inspiráció és a Szentírás inspirációja között. Valószínűleg azt válaszolná, hogy amíg a Biblia "szerzője" és "olvasója" a Szent-

TANULMÁNYOK

Lélek, addig a költői és művészi alkotások "szerzője" és olvasója" is valamilyen lélek, de ez nem (sohasem??) a Szent-Lélek.

Luther is közel állt a nyelvi, az olvasóra, ill. a befogadóra alapozott inspirációelmélethez. Azt írja, hogy egyedül a Lélek érti meg az írásokat helyesen. Ám Luther még egy lélekkel tovább megy, amikor az inspirációt nem az írott betűhöz, hanem a halláshoz köti, s hang meghallását pedig az igehirdetéshez, a prédikációhoz. Az inspiráció tehát a hirdetőre és az ige meghallóira is vonatkozik. Luther inspiráltsága nemcsak prédikációra, hanem egyetemi előadásaira is kiterjedt. Nem arról van szó, hogy prédikációkat tartott tudományos előadások helyett, hanem arról az inspiráltságról, hogy az önmagukban is helyt álló tudományos előadások ugyanakkor prédikációk is voltak. Úgy szóltak a fejhez, hogy egyszerre a szívhez is szóltak.

"A galáciai levélhez írt kommentárban Luther az írást azonosította a benne levő Lélekkel: Scriptura, id est spiritus in scriptura. Ez a mondat vezet el most már annak megértéséhez, hogy mit jelent Luther szerint a "spiritualiter intelligere". Ez nem azonos sem a betűszerinti értelemmel, de még kevésbé az allegorikussal, ellenben a betűvel magával mégis szoros kapcsolatban van: "A Lélek a betűben rejtőzik (Spiritus enim latet in litera), mely nem jó ige, mivel a világ törvénye. De a Lélek jó ige, mivel a kegyelem igéje." Tehát ennek a betűből való kihámozását jelenti az eructare." Lélek tehát mindenekelőtt a Szentírás tartalmának az objektív alapja.

Csak hogy a betű szellemének, azaz a betűben "elrejtett" léleknek a megismerése, tehát általában a Szentírás helyes értelmének felismerése és magyarázása egy szubjektív természetű feltételtől függ. "Senki a szellemi írásokban mást meg nem ért, csak ha ugyanaz a szellem van benne is", vagy pedig szubjektívebb vonatkozásban: "Egyedül a Lélek érti meg az írásokat helyesen és Isten szerint."

KEREKASZTAL

VEÖREÖS IMRE

VÁLASZ A KEREKASZTALNAK

A Keresztyén Igazság ez évi márciusi számában Kerekasztal fejléc alatt szerkesztőségi beszélgetést közöl A harmadik egyházi út 1948-1950 című könyvről. Beszélgetésünknek ezt a címet adták: **Létezett-e (létezik-e) harmadik egyházi út?** Könyvem "a harmadik egyházi úton" azt a tényleges egyházi irányvonalat érti, amelyet Túróczy Zoltán és Szabó József püspökökkel az élen jónéhányan képviseltünk az államhatalom egyházellenes törekvéseivel szemben az 1948-as években. Az elnevezésnek nincs tartalmi jelentősége, amint ezt meg is írom könyvemben (134.o.). Ugyanazt a megkülönböztetést jelenti, amit Ordass Lajos püspök maga is említ: "Túróczy-vonal" - "Ordass vonal" (Önéletrajzi írások. 295.o.). Akkori létezése tehát történeti tény.

A Kerekasztal címében zárójelben jelen időbe tett kérdés - létezik-e harmadik egyházi út? - figyelmen kívül hagyja a könyvem alcímét és idői keretét. Kötetem tárgya egy adott történelmi szakasz, az 1948. évet követő rövid időszak. A jelenig még az az egyetlen mondat sem ér el, amely a további évtizedekre vonatkozik: "Dezséry László irányzata lényegében folytatódott a legutolsó évekig egyházunk vezetésében" (8.o.). Akkori magatartásunk az állammal szemben nem vihető át a szabaddá vált egyházon belüli mai irányzatokra. Ez visszaélés könyvem tartalmával és céljával.

Botta István hozzászólása

Könyvem első sorait ő tévesen Ordass Lajos önéletrajzi írásaira vonatkoztatja, s ez alapon állítja, hogy a könyvemben közölt cikkeimet és előadásaimat "hitelesebbnek" tartom Ordass Lajos memoárjánál. Szövegem így hangzik: a könyv "fő anyaga nem mai szemmel írt visszaemlékezés, hanem korabeli megnyilatkozásaim. Ez a műfaja teszi igazán hitelessé. Az emlékiratokat egyébként mindig fenyegeti az önkéntelen későbbi belevetítés és változott szemlélet" (7.o.). A megállapításban hangsúlyos a mai szó, Nem Ordass Lajos memoárjával hasonlítom össze egykori írásaimat, hanem a legutolsó években megjelent mai bőséges memoáriródalommal. A magunk álláspontját leghitelesebben a saját akkori megnyilatkozásaink képviselhetik, ahogyan a kötetben saját cikkeimen kívül közös látásunkat tükrözik Túróczy Zoltán, Szabó József, Schulek Tibor (lásd 74-76.o.) írásai is.

Ugyancsak téves Botta Istvánnak (a továbbiakban: B.I.) összefoglaló megállapítása: "A könyv valójában Ordass Lajos:

Önéletrajzi írások. I-II. kötetének kritikája". A cikkgyűjteménnyel pozitív feladatot teljesítettem, ahogyan világosan megírtam bevezetésemben: "A harmadik egyházi út a mai nemzedék előtt tulajdonképpen ismeretlen. Ezért tartom feladatomnak, hogy ennek az álláspontnak már kevés élő közvetlen tanúja és közreműködője közül továbbadjam a múlt tanúságát" (8.o.). Ordass álláspontjának különbözőségét a miénkétől pár kérdésben a jegyzetekben vázolom, s ez a 146 oldalas könyvem kicsi része, melynél nagyobb terjedelmet foglal el benne Ordass Lajos melletti 1948-as kiállításom, az 1957-es összhangunk méltatása és az iránta való tisztelet és kegyelet hangja.

B.I. egyetlen cikkemet emeli ki a húsz közül meg a hét előadásomból. Ez az iskolák államosításáról szóló egyik cikkem (26-30.o.). Annak is tíz tételből álló gondolatmenetéből csak egy tételt boncol. A cikk B.I. szerint Ordass Lajos "magatartásának kritikája". Noha rövid jegyzetem világosan kimondja: "Cikkem azt a célt szolgálta (tíz nappal az államosítást kimondó országgyűlési határozat előtt, a párt által már eldöntött tény ismeretében), hogy 'hitvalló szavunkat megszólaltatva' felkészítse a pattanásig feszült hangulatban egyházunk népét az elkerülhetetlenre" (120.o.) Különbben Ordass Lajosnak a memoárjában Túróczy Zoltánt és Szabó Józsefet elmarasztaló, igaztalan ítéletével szemben - ezt könyvemben Ordass iránti tapintatból nem említtem - a valóság az, hogy az állammal folytatott tárgyalások során egyik püspök sem volt hajlandó hozzájárulni az iskolák felajánlásához. S abban sem volt különbség, hogy az iskolák államosítását egyházunk vezetősége Ordassal együtt tudomásul vette. Az egyetlen hozzáfűzés, amely iskoláink államosítását egyházunk részéről a nyilvánosság előtt kíséerte, újabb, rövid cikkem volt, melyet az eseményhez - hívó összegezésül és egyházi előretekinvésül - az országos hetilapunk 1948. június 20-i számában közöltem (30.o.). Ezen a közleményen túlmenő további tájékoztatást Radvánszky Albert egyetemes felügyelő és a püspöki értekezlet nem tartott szükségesnek (120.o.).

B.I. tévesen értelmezi következő mondatomat: "az 1989-ben az egyházak előtt nyíló szabadabb tért nem egyházi emberek vívták ki, hanem a mai történelmi alakulás hozta magával" (8.o.). Ezzel nem azt mondom, amire B.I. céloz, hogy a hitvalló egyházi emberek évtizedekkel azelőtti kereszthordozását hiábavalónak tartom, hanem egyszerűen azt: nem előzte meg egyházi ellenállási mozgalom az egyház mai szabadságát. Hogyan vonhatná kétségbe keresztyén teológus a mártírok magvetését?! Ittész Gábor hozzászólásában fenti megállapításomat "való igaz"-nak tartja.

Dóka Zoltán hozzászólására

Ebből az alapállásból indul ki 1989 augusztusában hozzám írt és most hozzászólásként publikált levelében: "Csak két út volt és van: az egyházi út és az állami egyházpolitika útja.. Tudod, hogy én Téged, Túróczyt és Szabút Ordassal együtt az egyházi út képviselőinek tartalak, minden elvi és gyakorlati különbözőségeitek ellenére." Ebből a meghatározásból vállalom, amit könyvemben is képviselek: "Ordass Lajos és Túróczy Zoltán, Szabó József meg társaik vonalát minden ellentét, feszültség ellenére a mélyben a lényeges szál összekötötte: az egyház ügye volt számukra a legfontosabb, és a maguk érdekét nem keresték." Ez a kapocs - írom - "láthatóvá vált később, amikor 1956 végén s 1957-ben Ordass és Túróczy kezébe került az egyházvezetés... Egységünkről magam is közvetlenül tanúságot tehetek, mint aki akkori beosztásomnál fogva... állandó érintkezésben voltam Ordass püspökkel, s beszélgetéseinket, álláspontunkat összhang, azonos vélemény, sőt melegség jellemezte." (140-141.o.)

D.Z.-nek ez az álláspontja joggal megcáfolja a Kerekasztal többi hozzászólását, mely beszélgetésünk Summája szerint egyedül Ordass Lajost tartja az "egyházi út" képviselőjének. Becsülöm Dóka Zoltán bátorságát, hogy bár könyvem megjelentetésével nem ért egyet, de saját harcostársaival szemben is ki meri mondani: Túróczy Zoltánék "egyházi úton" jártak és küzdöttek. (A "Summa" Dóka Zoltán hozzászólását is besorolja a kizárólagos szemléletbe: egyedül Ordass Lajos járt "az egyházi úton" szemben az "állami úttal".)

D.Z. hozzászólásában pontatlanul idézi könyvem egyik mondatát, s ebből helyt nem álló következtetést von le. "Kétségbe vonod - mondja nekem -, hogy Ordasst 'teológiai tételek vezették volna rendíthetetlen magatartásában'. S ennek nyomán azt állítja, hogy Ordasst nem tartom teológusnak. Az eredeti szövegem így hangzik: "Az emlékiratokban nincs nyoma annak, hogy Ordass Lajost olyan (kiemelés tőlem) teológiai tételek vezették volna rendíthetetlen magatartásában, mint a svéd evangélikus értelembe vett püspöki tiszt méltósága, Luthernek az Isten kettős kormányzásáról szóló tanítása és hasonlók, amelyek felfogása értelmezésében mások részéről ma felmerültek" (130.o.). Az "olyan" szócska és mondatom második felének elhagyása megváltoztatja, amit írtam: én a felsorolt és hasonló teológiai tételek nyomát nem találtam az emlékiratokban, de Ordass Lajos teológus mivoltát soha kétségbe nem vontam.

Ugyancsak eltér szövegemtől D.Z. következő megállapítása: "Nem tudod feltételezni, hogy Ordass éppen a gyülekezetek érdekében vállalta a szenvedést, és maradt botránnykó, felkiáltójel, halálra szánt tiltakozás az állami terror és az egyházi hazugságok ellen?! Könyvemnek éppen az általa ki-

KEREKASZTAL

fogásolt bekezdése előtt idézem egyetértőleg Hans Lilje személyes szavát Ordass Lajoshoz 1956 nyarán: "A te megállásod a nyugati világ számára a keresztyén megállás szimbólumává lett" (131.o.).

D.Z. a "védekezni nem tudó Ordass" támadásának minősíti ezt az említett bekezdésemet: "Ordass Lajos magára maradása teszi érthetővé keserűségét, mely önéletrajzi írásaiban a fogalmazáson, mások szavainak, tetteinek értékelésén, nem-egyszer a valóság és történeti igazság sérelmén észlelhető. Különösen fájdalmas volt ezt látnom Túróczy Zoltán és Szabó József irányában az emlékirat számos oldalán. Ezeknek helyreigazítása nem lehet itt feladatomban." Csupán egyetlen példával illusztrálom az önéletrajzi írásainak ezeket az árnyékos lapjait (131.o.). D.Z. elismeri a bántó részletek meglétét azzal, hogy megjelenésükért Széfalusi Istvánt teszi felelőssé, miért hagyta bent őket. Nem tudom, hogy a szöveggondozónak joga lett volna-e csonkításra. Különb is ilyen erős retusálás éppen egy hősi élet emberi valóságos voltát tenné kétségessé. A tény akkor is tény maradna. Egy külföldi lelkész Ordass Lajossal 1957-ben folytatott személyes beszélgetéséről mondja: ő akkor megijedt, milyen keményen ítélkezett Ordass Túróczyról.

Azt a meglepő szenvedélyt, amellyel a Kerekasztal könyvemet támadja, érthetővé teszi D.Z. feltételezése, amelynek alaptalanságáról már válaszomban elején szóltam: "maga az a tény, hogy éppen most, amikor egyházunkban mindenkitől lemaradva alig-alig ébrednek a reformlelkület és körmünkre ég az összefogás a zsinati felkészülésre, Te éppen most azt szuggesztálod, hogy a sztálini egyházvezetés utolsó mohikánjai és a reformmozgalom között lehetséges egy 'harmadik út' is, mindenképpen zavaró, sőt destruktív hatású véleményem szerint." Teljesen más történeti szituációban van egyházunk, mint az 1948-as években! De, úgy látszik, a mai ún. radikális egyházi ellenzék könyvemet mozgalmi érdeke felől tudja csak nézni, s ez a könyvemtől teljesen idegen nézőpont hozhatta magával azokat a torzításokat, amelyeket a Kerekasztal könyvem szövegével és egészének képével sajnálatosan végzett.

if. Fabiny Tibor hozzászólására

Nem tartozik a tárgyhöz, de ha már ifj. F.T. szóba hozta 1989 végén megjelent, A középpont felől c. gyűjteményes kötetemet, reflektálok rá. Úgy érzi, hogy számára és kortársai számára itt és most a kultúra és a teológiai perspektívája fordítva lenne izgalmasabb, termékenyebb: "A középpont felé". Ugyanezt vallottam én is. Idézek annak a könyvemnek az előszavából: "Az a meggyőződésem, hogy Isten valamiképp benne rejti minden emberi alkotásban. Különösen is órea utalhatnak - javarészt közvetve és öntudatlanul - a művészet legkü-

KEREKASZTAL

lőnbözőbb ágazataiban termett művek. A művészetekben mindig volt és van profétikus jelleg. Olyan vonatkozás, amely az Isten rejtett valósága felé mutat" (kiemelés tőlem).

Amikor F.T. azt mondja: "Teljesen egyetérték Dóka Zoltánnal abban, hogy csak két út: az egyházi és az állami út létezik, úgy is mondhatnánk, hogy a teológus út és a politikus út" -, megfélemedezik arról, hogy Dóka Zoltán a "Tóróczy-vonalat" is egyházi útnak tartotta.

F.T. szerint "könyvem koncepciója... etikailag veszélyes, hiszen nemcsak a szerző, hanem sokak számára itt és most kapóra jövő öngazolás, sőt a 'Bánom' kimondását elodázó önfeledés...". Az "öngazolás" címkéjét már Botta István is használta az iskolák államosításával kapcsolatos cikkem közlésére nézve. Négy megjegyzésem van: 1. A "harmadik egyházi út" egykori, történeti szakaszából a két kiemelkedő püspök már hallott. Rajtam kívül nincs senki életben az akkor jelentősebb szerepet vivők közül, mint Mády Zoltán, Schulek Tibor - 2. Könyvem bevezetésében írom: "Írásaim tartalmát ma is vállalom. Ami jóleső érzéssel töltött el eme könyv összeállítása közben, amikor esetleges megjelenése felettébb bizonytalan volt, a magammal való azonosság tapasztalása" (10.o.). - 3. Logikai ellentmondás, hogy valaki egykori "vétkének" évtizedekkel későbbi teljes, dokumentált feltárására azért vállalkozik, hogy ezzel elfedezze azt. - 4. F.T. a "Bánom" kimondását kívánó véleményével az egész "Tóróczy-vonalat" vétkesnek minősíti, hiszen ő is, Ordass Lajos is az önéletrajzi írásaiban engem - helytállón - összekapcsol Tóróczy Zoltánnal és Szabó Józseffel. Úgy gondolom, hogy mindazok, akik a "harmadik egyházi úton" jártunk azokban az években, nem Ordass Lajos mai híveinek, hanem Istennek tartozunk felelősséggel. Ordass Lajos személyes ismeretében előttem és sokak előtt tulajdonképpen az is nagyon kérdéses, vajon Ordass Lajos vállalná-e mai irányzatukat és magatartásukat, ha élne.

F.T. Ordass Lajosnak második püspöksége idején tanúsított "más magatartását" - ahogyan helyesen megnevezi - így magyarázza: "Anakronisztikus és nevetséges szélmalom harc lett volna 1957-ben a már lassan tíz éve érvényben lévő Egyezményt nem figyelembe venni." Kérdezem: mi más ez, mint reálpolitikai megfontolás, amit a Kerekasztal többször Tóróczy Zoltánnal együtt a szemünkre hány?!

F.T. Ordass Lajosra történő célzást olvas ki 1950. ápr. 2-án megjelent cikkemből. Ennek ellene mond az inkriminált mondat "próbálja" állítmányának a jelen ideje (73.o.). Ordass püspök akkor már több, mint másfél éve börtönben volt. Őreá nem vonatkozhatott semmilyen jelenbeli egyházi cselekvés - az imádkozáson kívül. F.T. szerint a vonatkozó állítással a harmadik egyházi út sajtója a "hitétől" "fosztja meg". Ez belemagyarázás a szövegbe: aligha akadhatott volna

KERÉKASZTAL

bárki, aki Ordass Lajos hitét kétségbe vonta volna. Papi lelkületéről könyvemben külön szöveg (142.o.).

F.T. a szóban forgó években még nem is élt, ezért feltételezései számomra különösen érthetetlenek. Túróczy Zoltán és Szabó József püspökről azt mondja, hogy "naivak voltak, illúzióban éltek, amikor a politikával való konfrontációban kisebb engedményekhez nagy reményeket fűztek". Ő maga cáfolja meg "naivságukat", amikor idézi Ordass Lajos beszámolóját Túróczy Zoltánnal folytatott beszélgetéséről. 1948. május 25-én Mihályfival, az állam megbízottjával történt tárgyalásokról hazatérőben Túróczy Zoltán "útonállóknak" nevezte a politikai hatalom embereit.

A "kisebb engedményekhez nagy reményeket fűztek" - hasonlóan merő kitalálás. Erről magam tehetek tanúságot, aki azokban az időkben Túróczy Zoltán és Szabó József felfogását személyes beszélgetéseinkből ismerhettem. Ittész Gábor hozzászólásában még súlyosbítja F.T. alaptalan feltételezését, amikor a különbséget abban látja Ordass és a "másik irány" között: "Ordass nem akart tudatosan naiv maradni a politikai hatalom szándékait illetően" (kiemelés tőlem).

Hasonlóképpen érthetetlen F.T.-nek szinte helyszíni beszámolóként ható leírása az 1948-1950 közötti evangélikációról: "Kipirult arcú nagy megtérésélmények, lelkes, vidám, odaadó éneklések, s eközben a mozgalomtól érintettek családtagjaitól talán éppen megvonják a nyugdíját, a rokonokat kitelepítik vagy kényszermunkára viszik..." stb. A Csepregi Béla által irányított Evangélikus Evangélikációra éppen az ige-szerű lutheri kegyesség volt jellemző, s a jelenlévők között az üldözöttek családtagjai kapták a legnagyobb vigasztalást és erősítést.

F.T. így foglalja össze a Túróczy-vonal álláspontját: "Az egyház elsődleges küldetése nem az intézményeinek a védelme, hanem az ige hirdetése, s ha becsukódnak az ajtók, minden rést ki kell használni az ige megszólaltatására." Az eredeti hasonlatban azonban több reménység volt. Túróczy Zoltán 1950. július 26-i dunántúli egyházkerületi püspöki jelentésében ezeket mondotta: "Amikor egy kapu bezáródik az egyház munkája előtt, és azt Isten engedi bezárulni, akkor mindig új kaput nyit a világban az egyház előtt (Új Harangszó 1950. augusztus 13-i száma). Az ajtó hasonlat ugyanezt mondja. S ahol csak rések nyílnak, azokon át is valóban szólunk kell. F.T. ellenben hozzáfűzi: "Én azonban úgy látom, hogy az életünkkel is hirdethetünk igét. S ha ez így van, akkor egy súlyos hallgatás hangosabban prédikál, mint a réseken át lágyozó és suttogó beszéd." Ordass Lajos "súlyos hallgatását" szembeállítani az evangélium élő szavának hirdetésével teológiaiilag tarthatatlan, mert mindkettőnek más-más volt a szerepe az egyházban. S amit az ige hirdető azokban az években végeztek, az nem volt "réseken" át "suttogás", hanem nyílt bi-

zonyságtétel. Erről tanúskodik könyvemben Scholz László lelkes országos összképe 1949. május 1-i cikkében az "evangélizációkról" (48-51.o.). A balassagyarmati lelkeszevangélizáción tartott igehirdetéssorozatomban 1950-1951-ben (!) jelent meg a Lelkipásztorban, amelynek minden száma - a többi egyházi sajtótermékhez hasonlóan - a nyomdából azonnal az illetékes állami hatóság szeme elé került (92-118.o.).

Ittész Gábor és id. Magassy Sándor hozzászólására

Helyhiány miatt nem tudok reflektálni. Egyes részletek már szóba kerültek, ill. előjönnek az összegezésben. Itt csak arra mutatok rá, hogy a "kétmondatos magatartás" (23.,119.o.) ellen M.S. által felhozott jézusi szó nem "egyetlen", hanem két mondat: "Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené" (LK 20,25).

A summához

A Kerekasztal összefoglalója arra a következtetésre jut, hogy "csak egy út létezik": a "jézusi", az "egyházi", a "teológus"; a "hitvallásos út". "Egyházunk négy évtizeddel ezelőtt a reálpolitika útját választotta, s Ordass Lajos egyedül maradt a hitvallásos úttal." Ezek szerint Túróczy Zoltán és Szabó József nem a jézusi, egyházi, teológus, hitvallásos úton jártak, hanem az "állami", a "politikus", a "reálpolitikai" úton. Olyan abszurd kijelentések ezek, amelyek nem méltók válaszra, és súlyuk visszahull kimondóikra. Az általuk kiváltott felháborodás visszhangja hozzám is érkezett. Egyikből idézek: "Utad van számtalan sok, Uram, és eszközöd..." énekvers sajnos kimaradt az új énekeskönyvből, amit eddig csak a magam áhitata és a gyülekezet éneklése szempontjából tartottam sérelmesnek, de a Kerekasztal 'egy út' - pártvéleménye óta ennek teológiai megmerevülésével is sajnálatosan találkozunk." (Még Dezséry László püspöktől sem lehet megtagadni, hogy szolgált az egyháznak: 138-140. oldal. Noha Magassy Sándor állítása, hogy egyenlő távolságot tartok Ordass és Dezséry irányvonala között, nem felel meg a valóságnak: 126-127. oldal).

Egy történeti megjegyzésem azonban idekivánkozik. Ittész Gábor mondja hozzászólásában: az Ordass Lajos által "helyesenek tartott utat egyházunk nem próbálta ki". Bizony Ordass Lajos 1948-ban kipróbálta. Visszatekintve írja majdnem nyolc évvel később: "Azt most utólag - e sorok írása közben - kész vagyok megvallani, hogy élt bennem egy jókora adag álmodozó reménység arról, hogy egyházunk emberei nem engedik magukat egykönnyen térdre kényszeríteni. Úgy hittem, hogy nem lehet az evangélikus egyházat fölszámolni anélkül, hogy rengeteg

KEREKASZTAL

evangélikus embert le ne tartóztassanak. Jól látom most, hogy ez a reménykedésem megalapozatlan volt". (lásd könyvem 130.o.) Az 1948-as Ordass Lajosnak lényegében nem voltak követői két kivételtől eltekintve (130.o.). Ő maga is másképpen járt el második püspöksége idején, amint erről már volt szó (ez nem érinti önmagával való azonossága kérdését). 1957-ben együtt cselekedett a "harmadik egyházi út" embereivel (140-141.o.). Herényi István reá is célozva állapítja meg a Lelkipásztorban írt, egyébként könyvemet támadó recenziójában: "... a kommunizmus visszarendeződése kezdetén elhibázott volt a kommunistákkal tárgyalni".

A fő ok, amiért válaszához kellett ülnöm, nem az elentétes vélemények, amihez mindenkinek joga van, hanem a sorozatos félreértelmezések, és az egyoldalú, valótlan kép könyvről. A Kerekasztal mindent lefedett, ami értékelést Ordass Lajos püspökről írtam. Ennek tendenciáját itt nem vizsgálom. Csak azt kérem a Keresztyén Igazság tárgyilagos olvasóitól, mielőtt állást foglalnának, olvassák el kis kötetemet, és maguk mérlegeljenek.

A Kerekasztal tagjaihoz régi személyes, meleg kapcsok fűznek, s személy szerint mindig sokra értékeltém őket. Egyik legjobb barátom is közöttük van. Remélem, hogy nézetkülönbségeink bennük sem érintik azt, ami eddig összekötött velük, s ami ma is összefűz bennünket a hitben és az egyházunkért való felelősségben.

1991. július 31.

LUCAS CRANACH:
Jézus a Gecsemáné-kertben
(fametszet, 1502)

"SOLA VIA" -

- Válasz Veöreös Imrének

I. Általános jellegű megjegyzések

1. V.I. számos részletkérdésre vonatkozó észrevételünkkel vitázik, de saját alapkoncepcióját, amelyet véleményünk szerint nemcsak vitattunk, de meg is cáfoltunk, V.I. nem védi meg. E koncepció lényege:

1948-50 között három egyházi út volt. "Az elsőt az 'oppozíció', a másodikat a 'konformizmus', megjelölés körvonalazhatja" (8. old). Az előbbit Ordass, az utóbbit Dezséry, "a harmadik egyházi utat" viszont Túrúrczy és Szabó képviselte.

Mint ismeretes, - erre a bevezetésben is utaltunk - a több egyházi út koncepciója Káldytól származik. Valóban tény, - mint V.I. írja-, hogy Ordass maga is beszél "Túrúrczy-vonal", ill. "Ordass-vonal"-ról, de sohasem szól az ezzel azonos minőségű, legitim "Dezséry-vonal"-ról. Ordassra hivatkozva tehát nem lehet igazolni a "három egyházi út" koncepcióját.

2. Azt az alapkoncepciót, amit Dóka Zoltánnal egyetértésben, de különféle megközelítésben lényegében mi mindnyájan képviseltünk. V.I. meghallatlanná teszi, hiszen nem reagál rá, nem vitatja. Ennek a másik koncepciónak viszont a következő a lényege:

"Csak két út van: az egyházi út és az állami egyházpolitika útja" (9. old.). Ebből logikusan következik, hogy az egyház számára "csak egy út létezik", vagy jár ezen az úton az egyház, vagy nem jár. Ha nem jár, akkor leter az útról, bibliai szóval: paráználkodik. Ez sokszor megtörtént az egyház történetében, kiváltképpen az elmúlt negyven évben. Egyben a válaszban idézett levélre elmondjuk, hogy Istennek az emberhez valóban számtalan sok útja van, de az Isten népének viszont az úton kell járnia. Mi nem az előbbiről, hanem az utóbbiról beszélgettünk. Az egy út ("Sola Via") gondolata a reformáció szellemét idézi: "Sola Fide", "Solus Christus", "Sola Gratia".

3. V.I. többszöri (háromszöri) állításával és célzásával szemben, nemcsak D.Z., hanem a beszélgetés minden résztvevője osztotta azt a nézetet, ezt az utat járták -ha másképp is- Ordass, Túrúrczy és Szabó is. Ifj. F.T. a 14. old-on ezt írta: "Nincs okunk kétségbevonni, hogy ők is az egyházi, teológus utat járták", I.G. a 15. old-on ezt írta: "vagy egy

KEREKASZTAL

egyházi útról kell beszélnünk, amelyet másképp láttak és jártak Ordass és Túróczy, illetőleg a velük tartók. Vagy esetleg két egyházi útról, ha a köztük lévő véleménykülönbségre összpontosítunk". Az idézetek alapján mindez egyértelmű és ezért súlyos félreértelmezés és torzítás a beszélgetés bármelyik résztvevőjét is azzal vádolni; hogy megkérdőjelezte volna, hogy az említett püspökök az egyházi úton jártak...

4. A beszélgetés résztvevői közül csak ketten (B.I. és J.S.) történészek, s ezért, - mint a beszélgetésünk címében találtak is rá - mi elsősorban nem egy történelmi korszakot, hanem egy jelenséget vizsgáltunk, s teológiailag tartottuk elfogadhatatlannak, - egyházunk jelen állapotában különösen s károsnak - a "három út" nivelláló koncepcióját.

5. V.I. szemelől téveszti közreadott szövegünk műfaját, ami kötetlen beszélgetés, véleménynyilvánítás, s ilyenre olyanoknak is joguk van, akik nem voltak személyes tanúi egy országnak. Mi egy koncepciót vitattunk, s nem a könyvet recenzáltuk. Egy teljességre törekvő recenzióban valóban helye lett volna a könyv számos pozitívuma méltatásának.

I. Egyéni válaszok

OTTÁ ISTVÁN

Veöreös Imre korabeli cikkei "A harmadik egyházi út"-ról, a mostani, könyvben történt megjelentetése jegyzetekkel és ábrák jegyzettel, nem függetleníthető Ordass Lajos szintén korabeli s későbbi megnyilatkozásaitól és még később megjelentetett memoárjaitól.

A Kerekasztal beszélgetői - megvallom - nehéz helyzetben álltunk és vagyunk. Súlyosabb feladat előtt álltunk, mintha egyszerű könyvkritikát kellett volna mondanunk. Történelmünk, egyházunk élete nehéz három esztendejének értékelése, két álláspont igazságának mérlegelése vált feladatunkká. Így bárannyire a múlttól van szó, a probléma jelenünk számára és a jövőendő érdekében is kötelező penzum.

Ugyanilyen nehéz volt és még lesz is a személyi problémák tisztázása. Mindannyian valljuk, hogy Túróczy Zoltán, Veöreös Imre és Szabó József, Istentől kapott karizmáikkal áldott szolgálatot végeztek egyházunkban. Magam személyesen is megvallom, hogy Túróczy püspök úrral szemben - hogy egy XVI. századi reformátor szavaival fejezzem ki - "nem tudom adósgiltól mentesnek tartani magamat."

Jelen válaszomban sem kívánok, nem is tudnék röviden mindegyik cikket az adott helyzetnek, s az igazság mértékének alátámasztóan elemezni. Azt és úgy mondtuk-e, amit és ahogyan kell, nem tudom, de a legfontosabb, amit elismertük-e mikor lett volna kötelező számunkra a szólás, az nem tudom, de mikor volt vétek a hallgatás. Most csupán egészen röviden megmondom az úgynevezett "Harmadik egyházi út" keletkezését és megvalósulását, amely kérdésben kortásként annak idején nekem is meg kellett volna mondani.

A felszabadításból szovjet megszállássá lett helyzetben az egyház döntés elé került. Az "ecclesia militans" (az elmúlt időben kiváltképpen is az volt) mindig döntés előtt áll. A kommunista ideológia szerint megsemmisítésre volt ítélve, a szövetségesek közti egyezmény biztosította szabad működését. Napról-napra bizonyosabbá vált, hogy az uralmat a kommunisták veszik át, a szerződéseket nem tartják meg, az egyházat pedig fel akarják számolni. Mindennapi téma volt, hogy vajon meddig tart a szovjet megszállás. Naivak voltak azok, akik egy gyors békekötésben és újra felszabadulásban reménykedtek. Egy nem evangélikus püspök hatvan évi megszállást jószolt. Ebben a helyzetben szükségszerűen merült fel az egyház számára a "túlélés" kérdése. Ordass Lajosnak is döntenie kellett, mint mindenkinek. Szerinte az egyház számára a túlélést, az életet, a megmaradást nem a meghátrálás, hanem Krisztus és az igazság mellett való megállás jelenti, még akkor is, ha ezzel kikerülhetetlen a kereszt, vagy halál. Ezt az egyetlen utat választotta és járta, a jövőt Isten kezébe téve.

Akik az egyházban a hatalmat akarták megragadni, kezdetől fogva "a politikai utat" választották, a politika kiszolgálóivá, s ezzel Ordass és az egyházi úton járók kíméletlen támadóivá lettek.

A politikai helyzet formálódása és megszilárdulása során fokozatosan kiváltak azok, akik az egyház megmaradását a politikai hatalommal kötött "kompromisszum"-ban vélték felfedezni. A félelemtől motivált egyházmentő jószándék útját járók szükségszerűen kerültek szembe Ordassal, s politikai engedményeikkel szükségszerűen váltak segítő csapatává az úgynevezett "baloldalnak." Nem véletlen, hogy a magukat "harmadik úton" járók többségét (mert nem csak hárman voltak), rövidesen a politika igényeit hűségesen kiszolgálók közt találjuk.

Kérdés, hogy a politikai hatalom szorongatásában - ismétlem - a kétségtelen egyházmentő jószándékkal a "kompromisszum"-ot vállaló és védő maradék meddig jutott el célkitűzésében? A könyv három évben jelöli meg azt az időt, amíg "az égi és ninivei" hatalmak engedték, hogy beszéljenek. S itt jegyzem meg, hogy téves az a beállítás, hogy később Ordass álláspontján változtatott volna, amikor "elfogadta" a "harmadik út" kivívta Egyezményt. Az Egyezmény már nem élt. Az állam csaknem minden pontját megszegte, az egyház haligatólagos, sokszor helyeslő tudomásul vételével. Amikor a börtönből szabadult és hallgatásra ítélt Ordass Lajos a forradalom után törvényesen újra hivatalába került, az állam által garantált, de meg nem adott szabad tevékenységéért kellett harcolnia. És ebben a harcban együtt küzdött az ugyancsak hallgatásra ítélt, de ismét törvényesen püspökké választott Lúróczy Zoltánnal, aki feladta "a harmadik egyházi út" illúzióját és rálépett az "egyetlen egyházi útra", Ordassal együtt

KEREKASZTAL

vállalta az ismételt elhallgattatás keresztjét. És nem kevesen jártak az "egyetlen úton", ha nem is az Ordass ügyvel kapcsolatban váltak megkérdézetteké. Ezt mutatják bizonyos mértékig a rehabilitációk is.

DÓKA ZOLTÁN

Szívesen vállalom Veöreös Imre reám célzó mondatát: "Egyik legjobb barátom is közöttük van." E barátság háttérén fűzök néhány megjegyzést válaszához.

1. Nem lehet eléggé hangsúlyozni alaptételünket: mindig csak két út állt egymással szemben, az egyházi és az állami út. A Dezséry-vonal az állami utat járta. Ezért nem lehet három egyházi útról beszélni. A Túróczy-vonal viszont az egyházi úthoz tartozott, bármilyen nagy különbségek választották is el időnként az Ordass-vonaltól. Ebben soha nem volt vitám "harcostársaimmal".

2. Örülök, hogy Veöreös Imre nem vonja kétségbe Ordass "teológus mivoltát". Viszont könyve szövegéből a "pontosítás" ellenére is kitűnik, hogy nem tételez fel nála "rendíthetetlen magatartásában" tudatos teológiai reflexiót, hanem - a személyi kvalitás és külföldi példák követése mellett - csupán jogi megfontolásokat. Ezzel szemben saját tapasztalatomra kell hivatkoznom: többször is beszélgettem Ordassal a kettős kormányzás lutheri tanításáról, sőt még erről szóló teológiai szakirodalmat is adtunk egymásnak olvasásra könyvtárainkból. Ez a kérdéskör azért fontos Ordass magatartásának megítélésében, mert nemcsak a kommunista sajtó, hanem az állami utat járó egyháziak is azzal vádolták őt annak idején, hogy nem egyházi, teológiai szempontok irányítják, hanem a "politikai reakció". Ők viszont kinosan ügyeltek arra, hogy saját politikai útjukat a "reakciós" Ordass-sal szemben teológiai utnak tüntessék fel. Igaz, ebben nem Lutherre hivatkoztak, hanem Barth Károlyra. Nem véletlenül!

3. Nem "térek el" Veöreös Imre szövegétől, amikor levélben ezt kérdezem: "Nem tudod feltételezni, hogy Ordass éppen a gyülekezetek érdekében vállalta a szenvedést...?!" A könyvben ui. ezt olvassuk: "Szabó Józsefnek drágább volt a gyülekezetében folytatandó, evangéliumhirdető, pásztori szolgálat, mint az önértetes, szóltlan hátatfordítás." Ebben a többszörösen igazságtalan mondatban a "drágább" szó szerintem súlyosabb bántás Ordass felé, mint a "rimánkodás" szó Ordass részéről Szabó felé. Az ilyen, Ordasst kisebbítő összehasonlítások szinte érthetlenné teszik a könyv dicsérő passzusait: ha az egyház legdöntőbb ügyében, a gyülekezetekért viselt felelősségben ennyire önző, csak saját "önérzetével" bajlódó, "hátatfordító" (kinek?!) ember volt Ordass, akkor mitől volt olyan nagy?!

4. Nem győzött meg Veöreös Imre válasza a Szépfalusi István kiadói és szöveggondozói tevékenységével kapcsolatban. Valóban nem tudhatjuk, hogy Ordass mit vett volna bele egy könyvbe a családjának, barátainak írt kéziratából, és mit nem! Ehhez járul, hogy Szépfalusi István itt-ott valóban kihagyott Ordass szövegéből. Nyilván kíméletből tette, hiszen az emlékiratok még a pártállam idején jelentek meg. Hogy a Veöreös Imrét sértő szavakat - kéréssem ellenére - miért nem hagyta ki, azt tőle kellene megkérdezni.

5. Kár, hogy Veöreös Imre könyve tudatosan nem érkezik meg a mába. Pedig az a problematika, amelyben egyházunk ma él, abból a korból ered, amelyet a könyv tárgyal. Nem "mozgalmi érdek" és éppen nem könyvtől "teljesen idegen nézőpont" vezetett tehát bennünket, amikor könyvét a magunk módján behelyeztük a múlt és jelen konkrét összefüggésébe, hanem égető mai egyházérdek. De kétségtelenül jobb lett volna, ha ezt ő maga teszi meg, segítve egyházunk mai útjáért viaskodó, egykori tanítványait.

Ifj. FABINY TIBOR

A következőkben helyhiány miatt csak a lényegre szorítokozom:

1. A fentiekben a szövegemből származó idézettel már közősen cáfoltuk azt a feltételezést, hogy a legcsekélyebb mértékben vitattam, hogy Túróczy vagy Szabó is az egyházi úton jártak. Minden alapot nélkülöz az az erőltetett következtetés, hogy az egész "Túróczy-vonalat" vétkesnek minősítem.

2. Én a könyv relativizáló-nivelláló tendenciáját vélem veszélyesnek, de még azt sem állítottam, hogy a szerző ezt tudatosan képviseli. Véleményem szerint a beszélgetésre azért volt szükség, mert a probléma még ma is rendkívül aktuális. Hozzászólásomban nem elsősorban Túróczy és Ordass "kis" konfliktusairól, hanem a Nagy Konfliktusról, a hűség és az árulás konfliktusáról szóltam. látásom szerint az első megtestesítője Ordass, aki számomra a "megállás szimbóluma", az igazi ellenpárjai viszont nem Túróczy és Szabó, hanem Dezséry és Káldy, akik az identitásvesztés számunkra is figyelmeztető példái. S Káldy nemcsak a Dezséry-vonal folytatása, hanem - tragikus módon - a "harmadik úté" is, mint erre Itt-zés Gábor is utalt hozzászólásában. Ezért írtam azt - a szintén általam fogalmazott Summa-ban -, hogy Ordass egyedül maradt a hitvallásos úttal. Hangsúlyozom, hogy itt nem a személyről, hanem az útról van szó. Egyedül ez az út nem "járatott le". Kettős értelemben is használom ezt a kifejezést, először szó szerint, vagyis "ezt nem jártuk végig", másodsor pedig a "lejáratás" értelmében, vagyis ezt nem becstelentítettük meg.

KERÉKASZTAL

Ma az egyházvezetés - bár a teljes rehabilitáció hiányában hivatalosan is elismeri, hogy Ordass haláláig törvényes püspök volt az egyházban, akkor ez azt jelenti, - mint ezt már más helyen is írtam - hogy négy évtizeden keresztül az ő negatív jelenléte határozta meg az egyházat. Mit is értek ezen? Azt, hogy az ő hiányának olyan súlya volt és van, ami nem hasonlítható sem Túróczy sem Szabó püspökségéhez. Bármilyen karizmatikus vezetők is voltak az utóbbiak a három évtizedes "Káldy-korszakot" mégsem "anti-Túróczy" vagy "anti-Szabó", hanem "anti-Ordass" korszakként foghatjuk fel, nem véletlen, hogy az ő neve ugyanolyan érzékeny pont és tabú volt Káldynak, mint Kádárnak Nagy Imréé. Számos irodalmi példát hozhatnánk fél arra, hogy azok akik legitimálják a törvényes uralkodó száműzését, demoralizálnak egy népet. Véleményem szerint ez a demoralizálás történt az egyházban az elmúlt negyven évben, s hiszem, hogy Ordass etikai erejének őszinte és nem csupán taktikai okokból történő újrafelfedezése életmentő injekció lehetett volna az egyház népének. A Scholz-féle "Bánom" kimondását nem egyszerűen személyektől várom, hanem azoknak a feltételeknek a megteremtését hiányolom, amelyek lehetővé tennék, hogy az egyház teljes teste spontán módon, alúlról mondhassa ki azt. Először etikai rendet kell teremteni, s ezután valóban újra fel kell fedeznünk Túróczyt és Szabót is. A sorrendet jelen nyomorúságunkban nem lehet megcserélni. Véleményem szerint ezt a sorrendet nem ismerte fel V.I. könyve s ezért - minden jó szándéka és pozitívuma ellenére - akadályt gördít a tisztulás nehezen induló folyamata elé.

3.V.I.a fő gondolatmenetemmel nem foglalkozik, s csak nem veszi figyelembe, hogy csak mellékesen utaltam az Ordasstól eltérő 1948-as Túróczy-vonalra. Véleményemmel csak D.Z.-nak ahhoz a gondolatához csatlakoztam, amit a 10.old-on így fogalmazott: "fájdalmas tény, hogy az egyházi út belső meghasonlása nagy mértékben megkönnyítette az állami vonal előretörését. De bármilyen nagy volt is a meghasonlás közöttetek és Ordass között, maga az állam tette kétségtelenné, hogy Ti azonos úthoz tartoztok: mindnyájatokat kiszorított az egyház éléről..." A "naivitásra" való utalást ebben az értelemben gondoltam, hiszen a "rossz" így is, úgy is, bekövetkezett. Ha "értelmetlennek" tűnt is a harc, akkor is harcolni kellett. S ha valamikor, akkor éppen ma, - ebben a demoralizált helyzetben - van leginkább erre - lelki erőre szükségünk. Hiszen a mi igazságért, tisztaságért, a megújulásért, a törvényességért, a valódi rehabilitációért folytatott harcunk - emberileg nézve - sokszor ugyanúgy - "értelmetlen".

ITTÉS GÁBOR

Válasz a kerekasztalnak c. írásában Veöreös Imre három rövid megjegyzés erejéig foglalkozik az én hozzászólásommal. Ezekre szeretnék néhány mondatban reflektálni.

Az első a Botta Istvánnal vitázó sorai végén olvasható. Álláspontjának alátámasztására hivatkozik rám. De az új szövegkörnyezetben ez legalábbis félreérthető. Abban nyilván mindnyájan egyetértünk, hogy a "mártírok magvetése" közvetlenül látható "termés" (eredmény) nélkül sem hiábavaló. Az Úristen ezt titokzatos módon felhasználhatja népek történelmét formáló munkájában is. S talán abban is egyetértünk, hogy az egyház mai közjogi szabadsága direkt módon nem eredeztethető egy széles körű egyházi ellenállási mozgalomból. Veöreös Imre mostani mondata ("nem előzte meg..." stb.) azonban mintha tagadná egyrészt a Dóka Zoltán 1984-es nyílt levelével kezdődő, s a Testvéri szóban, Kiáltó szóban folytatódó - ha úgy tetszik - "egyházi ellenállási mozgalom" tényét, másrészt annak az Ordass-i örökséggel való összefüggését. S ha így van, ez aligha felel meg a történeti tényeknek.

A második megjegyzés ezt a mondatomat nehezményezi: "Ordass nem akart tudatosan naiv maradni a politikai hatalom szándékait illetően". Ehhez először is el kell mondanom, hogy maga a kifejezés egy néhány éve lezajlott beszélgetésből származik. Ennek során valaki egy fontos információ meghallgatása elől ui. ezzel zárkózott el: "ne mondd el, én naiv akarok maradni". A mai egyházi küzdelmeink során elhangzott kifejezésnek az 1948-as egyházi harcok összefüggésében való használata talán mégsem indokolatlan. Nekem ugyanis úgy tűnik, hogy akik Ordass kemény elzárkózásával szemben az állammal való tárgyalások és egyezkedés álláspontját képviselték, egy "tudatosan naiv" szemléletet érvényesítettek - ha nem is a szavaikkban, de - a magatartásukban. Ha az ismert Ordass-Túróczy beszélgetés képével akarnék élni, azt mondanám: Ordass az útonállókkal útonállóként beszélt, Túróczy pedig úgy, mintha nem tudná, hogy útonállókkal van dolga. Lehet persze, hogy ez csak alkat vagy stílus kérdése. Lehet azonban, hogy más, mélyebb gyökerei vannak.

A harmadik megjegyzéshez csak annyit: én azt mondom, hogy az Ordass Lajos által "helyesnek tartott utat egyházunk nem próbálta ki". Veöreös Imre ezt azzal akarja cáfolni, hogy "bizony Ordass Lajos 1948-ban kipróbálta". Nem érzem indokoltnak ezt a vitaközlő ellenvetést, hiszen Ordass Lajos nem az egyház, és az az út, amelyet ő és néhány társa vállalt, az valóban nem lett egyházunk egészének az útja. Utólag, a ma felől nézve - azt hiszem - ki kell mondanunk: sajnós.

ID. MAGASSY SÁNDOR

Amikor Jézus mondatát - "adjátok meg a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami az Istené" - egymondatos igazságnak vélem, akkor arra is gondolok, hogy az "és" nyelvtanilag is összekapcsolja a mondatrészeket, s nem elválasztja őket egymástól. Persze ugyanakkor azt is tudom, hogy egyetlen mondaton belül is kifejezhetők dialektikus feszültségek. Am ennél fontosabb számomra a tartalom egysége, ami a jézusi kijelentésből világos számomra. Ennélfogva Veöreös Imre nekem címzett kritikai észrevétele ellenére sem tudok változtatni korábban kifejtett álláspontomon.

ZÁRSZÓ - "KÉZFOGÁS"

Veöreös Imre válaszával és a mi viszont-válaszunkkal a vitát most lezárjuk. A vitatkozó felek, - a szerkesztőségi kerekasztal résztvevői, ill. Veöreös Imre - nem győzték meg egymást, talán mindössze néhány kölcsönös félreértést sikerült tisztázni. Ha így van, volt-e akkor értelme a vitának? Mindenképpen. Több szempontból is úgy látjuk, hogy ez a vita számos hasznos tanulsággal szolgál.

1. Az elmúlt negyven év alatt olvasóink elszoktak a nyilvános vitától. Pedig a dialógus, a vita, az igazság keresésének egyik formája. A nyilvánosság előtt folytatott vita pedig nem egymás legyőzéséért, hanem az olvasó meggyőzéséért folyik. A nézőpontok feszültségéből, a vélemények konfliktusából születik meg az igazság. A teljes igazságot senki sem mondhatja magáénak. Szeretnénk az olvasóinkat más kérdések kapcsán is az igazságot szenvedélyesen szerető vagy kereső vitára a jövőben is invitálni.

2. Vitánk jól illusztrálja, hogy az igazságot nem lehet alárendelni emberi kapcsolatoknak, sem a barátságnak, sem a jó viszonyoknak. Jellegzetesen magyar betegség, hogy a személyes kontaktust az elvek, az igazság fölé helyezik, s ilyenkor mindig a szeretetre hivatkoznak. Ezzel szemben Tókes István egy helyen ezt írja: "Minden szeretet igazság nélkül hazugság, minden megbocsátás igazság nélkül újra csak hazugság." (Akik az etikus gondolkodást megpróbálják szembeállítani a "jézusi" szeretettel és megbocsátással, akik, - Bonhoefferrel szólva - az "olcsó" kegyelmet hirdetik, belegondoltak-e abba, hogy Jézus mit fizetett a mi adósságunkért, miképpen rendezte a mi romlott viszonyunkat, miképpen érvényesítette Isten igazságát? A keresztrefeszített Isten véres valósága nélkül van-e számunkra szeretet?)

KERÉKASZTAL

3. Veöreös Imre személye iránti tiszteletünket vagy barátságunkat ezért kellett nekünk is alárendelni az igazság érvényesítésének. Örülünk annak, hogy elvi ellentéteink, konfliktusaink ellenére ő sem bontotta fel kapcsolatunk személységét. Őt idézve, egyik levelének zárógondolatával - s így mintegy "kézfogással" - most már végleg lezárjuk vitánkat: "minden nézetkülönbségünk ellenére az egyházunk iránti féltő felelősségben azonosak vagyunk."

A Kerekasztal

December első napjaiban jelenik meg az Akadémiai Kiadó gondozásában

Botta István: Huszár Gál élete, művei, és kora c. műve a Humanizmus és reformáció sorozat 18. köteteként, kb. 500 oldalon 350 Ft-os áron.

Botta István könyve a monográfia klasszikus típusába tartozik, egy olyan műfajéba, mely sajnos egyre ritkább a human tudományok újabb produkciójában. Ez érthető is, hiszen a témának minden vonatkozásban, elágazásban, összes részleteiben való végigkutatása, többnyire több tudományszakban való jártasságot igényelve hosszú évek, olykor évtizedek erőfeszítését igényli. A könyv a magyar reformáció egyik legjelentősebb képviselőjének teljes feldolgozását nyújtja, minden lehetséges aspektusból, s Botta műve így irodalomtörténeti, nyomdászattörténeti, egyháztörténeti, teológiatörténeti és himnológia-történeti egyszerre. Huszár Gálról szóló ismereteinket korábban egy-két lapon össze lehetett foglalni; Botta kutatásai jóvoltából most az eddig nem ismert - a legkülönbözőbb helyekről összegyűjtött - levéltári források sokaságából egy színes, részletes életpálya tárul elénk, mindenütt beleágyazva a kor társadalmi, politikai, egyházi viszonyaiba. Tolla nyomán valósággal megelevenedik a korabeli világ. Huszár Gál életének és életművének bemutatásával a szerző egyúttal a magyar reformáció történetének egyik alapművét hozta létre.

Akadémiai Kiadó
Budapest

Megrendelhető: Ordass Lajos Baráti Kör
Budapest, Bocskai u. 10.
1114

Vita Ordass Lajos püspök rehabilitációjáról

A közelmúltban az Egyház és Világ (ezentúl EésV) c. két hetente megjelenő protestáns lap hasábjain élénk vita folyt arról a kérdéstről, hogy az evangélikus egyház rehabilitálta-e a hivatalából 1958-ban másodszer is törvénytelenül elmozdított Ordass Lajos püspököt. Az Ordass Lajos Baráti Kör lapjának olvasói közvetlenül is érdekelték ebben a kérdésben, ezért a vitát röviden ismertetjük.

Az EésV. 11. száma (1991. július 11.) közölte ifj. Fabiny Tibornak a Református Megújulási Mozgalom (REMM) által "Hitvallás és árulás" címen szervezett konferenciáján tartott előadását. Az 1991. június 7-én elhangzott előadás címe ez volt: "Ordass Lajos életpéldájának etikai konzekvenciái a magyar evangélikus egyházban". Az előadás azt a kérdést boncolta, hogy az evangélikus egyház miért nem tudta magáévá tenni hitvalló és mártír püspökének szellemi-lelki örökségét. Az előadó ennek okait a következőkben látta: 1. Az 1987-ben hatalomra került, átmenetinek tekinthető egyházvezetés erőtelensége, "is-is" magatartása, amely egyszerre akarja a cenzúrát és a kontinuitást érvényesíteni az egyházban. 2. Ebből adódik, hogy Ordass Lajos 1958-as második elmozdítását - a közhiedelemmel ellentétben - semmiféle rehabilitáció sem mondta törvénytelennek. Ordass teljes rehabilitását valószínűleg az a tény nehezíti, hogy annak kimondásával Káldy Zoltán püspökségének legitimitását tagadni kellene, ami viszont a Lutheránus Világszövetség felé kellemetlen, mivel Káldy Zoltánt 1984-ben a Világszövetség elnökévé választották. Ugyanakkor teljes rehabilitáció hiánya mellett (vagy talán éppen e hiány ellensúlyozásaként) több látványos - de valóban erőteljes - gesztussal is megpróbálta Ordass nevét saját céljaira felhasználni. Ez a kísérlet azonban megtörtött az Ordass Lajos Baráti Kör (DLBK) ellenállásán. 3. Ezek után jelentkezett az egyházban egy "nivelláló" tendencia: nemcsak Ordass Lajos volt jelentős, ott volt mellette Túróczy Zoltán és Szabó József is. Ennek a koncepciónak az ideológiáját Veöreös Imre alapozta meg A harmadik egyházi út című könyvében. A koncepció tarthatatlanságát, s e deheroizálásnak a megújulást akadályozó hatását a Keresztyén Igazság szerkesztői a lap 9. számában elemezték, s a Veöreös Imrével való vitát a jelen számban zárják le. 4. Ordass Lajos egykori ellenfeleinek ma is érdeke, hogy Ordass az evangélikus Mindszenty"-ként, azaz a politikai restauráció embereként állítsák be. Ifj. Fabiny Tibor ezért rámutatott arra az alapvető különbségre, ami Ordass és Mindszenty között van. Amíg Mindszenty főpaként politikai vezetőnek is tekintette magát, Ordass Lajos viszont a lutheri kettős kormányzás tanításának és a norvég hitvalló és ellenálló püspök, Eivind Bergrav

személyes példája és tanácsa alapján, mindig ügyelt arra, hogy küzdelmére a legnagyobb rosszakarattal se lehessen ráfogni politikai szándékot, s Bergrav-hoz hasonlóan egyértelműen tiszta vonalú egyházvédelmi harcot folytatott. Ifj. Fabiny úgy vélte, hogy a hosszú évtizedeken át demoralizált egyházi kar sajnos nem tudott felnőni Ordass erkölcsi nagyságához, s ma már nem táplálja az a pár évvel korábbi reménye, hogy Ordass etikai erejének újrafelfedezése életmentő injekció lehetne az evangélikus egyház beteg testének.

Az EésV. 14. 1991. augusztus 16-i számában Frenkl Róbert "Ordass Lajos - az egyházépítő püspök" címen publikált egy írást, s ebben úgy véli, hogy ifj. Fabiny Tibor cikkével és a REMM konferencián való részvétel - nyilván szándéka ellenére - szembekerült Ordass életművével, mivel Ordass sem radikális, sem reformer nem volt. Együttal elmarasztalja az OLBK Ordasshoz egykor közel álló vezetőit, név szerint Boleratzky Lórándot, Botta Istvánt és id. Kendei Györgyöt, hogy egyre inkább felmerül felelősségük, mivel nem tiltakoznak az ellen, ha az ellenzékiek Ordass nevét tűzik ki zászlójukra, miközben tőle teljesen idegenül vetik be magukat egyházpolitikai küzdelembe. Frenkl úgy véli, hogy ifj. Fabiny dolgozatának tárgyi tévedései, elhallgatásai igénylik a nyilvánosságot. Állításának "tényszerű cáfolataként" közli a Déli Evangélikus Egyházkerület presbitériumának 1990. június 12-i határozatát, amely az Evangélikus Élet 1990 pünkösdi számában "Határozat D. Ordass Lajos püspök 1958-ban hivatalából történt eltávolításáról" címen jelent meg. Bár Frenkl egyetért ifj. Fabiny-val abban, hogy "Ordass Lajos példáját a Magyarországi Evangélikus Egyház mind ez ideig nem tudta magáévá tenni", illetve, hogy "az egyház nem tudott felnőni Ordass erkölcsi nagyságához", cikkének második pontját mégis "tévedések és inszinuálások bizzar keverékének" tartja. Frenkl szerint ifj. Fabiny számos egyházvezetői megnyilatkozást, mint például Harmati Béla 1988 augusztusi Deák téri beszédét, vagy az 6 országos felügyelői beiktatási beszédét 1989 októberéből. Szívből reméli, hogy Ordass lépéseit nemcsak Bergrav hitvalló példája döntötte el. Ifj. Fabiny és társai nagy tévedését abban látja, hogy a ma és a holnap feladatait a tegnap felől akarják megoldani Ordass elsősorban egyházépítő püspök volt, s megkockáztatja, hogy ma nem az etikai konzervencia, hanem az egyházépítő püspök üzenete a mértékadó.

Ifj. Fabiny Tibor az EésV 15-16., 1991. szeptember 20-i számában "Rehabilitálta-e az evangélikus egyház Ordass Lajost? Válasz Frenkl Róbertnek" c. cikkében rámutat arra, hogy álláspontját nem egyedül képviseli. Ennek a nézetnek már nyilvánosan hangot adott Olaf Anderson svéd lelkész, valamint Dr. Boleratzky Lóránd az OLBK elnöke is az OLBK 1991. április 27-i közgyűlésén és egy fásori nyilvános fórumon is. Válaszában egyúttal igénybe veszi Boleratzky Lóránd egy még

SAJTÓFIGYELŐ

publikálatlan tanulmányát: "Megtörtént-e Ordass Lajos püspök egyházi rehabilitációja?" Ifj. Fabiny válaszában elsőként a fent említett Határozat-ot elemzi. Mint írja, ez csak a Déli Egyházkerület határozata, s ezért ez nem cáfolata annak az állításának, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház (azaz az Országos Presbitérium) nem deklarálta Ordass rehabilitálását. Cikkében ő azt írta, hogy Ordass 1958-as elmozdítását semmiféle rehabilitáció sem mondta törvénytelennek. A Határozatban sem a "rehabilitáció", sem a "törvénytelen" kifejezés nem szerepel. Elismeri, hogy a Határozat első pontja reménytelen kecsgetteti az olvasót, hiszen azt állítja, hogy Ordass haláláig, 1978-ig az egyház törvényes püspöke volt. Ám ennek az állításnak a következményeit a szöveg nem bontja ki, s az olvasóban számos kérdést pl: akkor 1958-1978 között két törvényes püspöke volt a déli egyházkerületnek? Ám ha csak egy törvényes püspöke lehet, akkor Káldy püspöksége csak de facto és nem de jure. A Határozat további pontjai az 1958-as elmozdítás minősítése szempontjából teljesen redundáns. A szöveg utolsó mondata arról szól, hogy a Határozatot felterjesztik az Országos Presbitériumnak. Az olvasó reménykedhet, hogy egy folyamat beindult, de a folyamat befejezéséről azóta is (másfél éve) hallgat az egyházi sajtó. Az olvasó ma sem érti: miért várat magára Ordass püspök rehabilitálása. Ifj. Fabiny beszámol arról, hogy első cikke megjelenése után Harmati Béla püspöktől is kapott egy levelet két mellékelt dokumentummal. Az egyik a fent elemzett Határozat fénymásolata, a másik viszont a püspök által 1991. március 18-án szóló géppel írt "hivatalos igazolás" az Országos Presbitérium címére arról, hogy az Országos Presbitérium foglalkozott a Déli Egyházkerület felterjesztésével, de mivel az ügyre vonatkozó cikk az Evangélikus Életben megjelent, ezért Ordass rehabilitációja ezzel lezárult. Ifj. Fabiny rámutat a levél számos formai és tartalmi ellentmondására, s arra következett, hogy ezek szerint az Országos Presbitérium nem hozott külön írásbeli Határozatot. Dr. Boleratzkyt egyetértőleg idézve írja, hogy "A fenti előzmények után azt lehetett volna várni, hogy az Országos Presbitérium egy olyan határozatot hoz, hogy az egyház akkori vezetősége nem tiltakozva a törvénytelen állami nyomás ellen, a törvénytelen eljárásban maga is résztvevő és ezzel cserbenhagyta és elárulta Ordasst. Ezzel szemben az Országos Presbitérium csak visszautalt a Déli Kerület presbitéri megállapításaira, ami véleményem szerint semmiképpen sem értelmezhető egyházi rehabilitációként."

Frenkl Róbert az "Etika - építés - evangélium" (EésV 18. szám) c. az érdemi vitatémáról mindössze ennyit ír: "Ordass életműve más egyháztörténelmi személyiséggel együtt még nem nyerte el méltó helyét az egyházban. Az úgynevezett rehabilitációs folyamatban is vannak még mulasztások, teendők, de a lényeg - ami ezúttal az egyházban nem jogi kérdés - meg-

történt". Ezek után Frenkl még négy, a központi vitakérdést nem érintő széljegyzetet ír, majd a vitát egy teológiai kérdés, nevezetesen az evangélium és az etika kapcsolata felé tereli.

Szerkesztőségünk reméli, hogy a vita hozzájárul ahhoz, hogy az evangélikus zsinat napirendre tűzze és kidolgozza Ordass Lajos püspök valódi, egyértelmű és teljes rehabilitálásának a tervét, s a teljes rehabilitációval járó mindenmű konzekvenciának maradéktalanul érvényt szerez.

(Szerk.)

Megjelent az Ordass Lajos Baráti Kör kiadásában

Virág Jenő: Dr. Luther Márton önmagáról c. műve 191 oldalon 100 Ft-os áron. Megrendelhető (gyülekezeti iratterjesztéseken keresztül is) az Ordass Lajos Baráti Kör címen: Budapest, Bocskai u. 10. 1114.

Előszó a harmadik kiadáshoz

"Luther teológiája egy egész óceán" - írja Paul Althaus, a kiváló német Luther-kutató. Külföldön és hazánkban is egyre szorgosabban igyekeznek ebből az óceánból meríteni. Nemcsak lutheránus, de régebbi egyháztörténetíróikhoz képest mind elfogulatlanabb katolikus teológusok is. Éppen ezért fájdalmas, hogy a hívek számára elfogadható, olvasmányos, hiteles, evangélikus tudatukat is formáló Luther-életrajz máig sem jelent meg magyarul. Egy ilyen mű iránti kívánsággal és igénnyel napokint találkozunk, s nagy számban az ifjúság soraiból is. Különösen sokan keresik Virág Jenő: Dr. Luther Márton önmagáról c. művét.

A könyv 1937 reformáció havában jelent meg, s három hét alatt elfogyott. A szerző az olvasók óhajának tett eleget azzal, hogy az 1942. évi második kiadásban a reformátor vallomásaiból összeállított fejezetek előtt dőlt betűkkel összefoglalást közölt, s teljessé tette az életrajzot a reformátor haláláról szóló tudósítással.

A magáról és életéről valló Luther nem folyamatos életrajzot, memoárt írt. Igehirdetéseiben, asztali beszélgetéseiben, irataiban, leveleiben villant fel egy-egy részletet életéből. E vallomások olvasása kiváltképpen való hasznot jelent. Luther azt vallotta, hogy a teológia "disciplina experimentalis, non doctrinalis", nem ésszel elsajátítható tanrendszer, hanem az egész életet megragadó gyakorlati tudomány. Luther életrajzi vallomásai is a Krisztus halálának és feltámadásának evangéliumától megragadott reformátor példamutató bizonygató tételai a hitből fakadó életre.

DOKUMENTUMOK

DÓKA ZOLTÁN

KÉSŐ VÁLASZ EGY LEVÉLRE

Október 31-én személyes kézbesítéssel meghívó levelet kaptam dr. Harmati Béla püspöktől 1991. november 5-re, egész napos konferenciára. A meghívó szerint "egyházunk dr. Carl H. Mau volt LVSZ főtitkár magyarországi látogatása alkalmával szűkkörű egyházi tanácskozást szervez" bel- és külföldi résztvevőkkel. A belföldi résztvevők - egy kivételével - mind az egykori Káldy-vezetés bizalmi emberei, a külföldiek - ugyancsak egy kivételével - a Káldy-vezetéssel együttműködő LVSZ-vezetőség tagjai voltak 1984-ben.

A tanácskozás címe ez volt: "Zwischen Anpassung und Widerstand - Die Ostpolitik des Lutherischen Weltbundes am Beispiel der Vollversammlung von Budapest 1984". Vagyis a résztvevők az "alkalmazkodás és ellenállás között" keresték "a Lutheránus Világszövetségnek az 1984-es budapesti nagygyűlésével példázott keleti politikája" igazolását.

A meghívó reám vonatkozó része közli: "... a tanácskozás témája többek között Lelkész Úrnak 1984-ben írott, az LVSZ vezetőihez és más egyházi vezetőkhez, valamint a közvéleményhez írott nyílt levele lesz... Örülnék annak, ha meghívásunkat elfogadná és az 1984-ben írott nyilatkozatáról, annak körülményeiről és mai szemmel történő értékeléséről, az LVSZ reagálásáról, stb. beszélni tudna. Előterjesztésére, amelyet német nyelven kérünk, mintegy három óra áll rendelkezésre a vitával együtt."

A "vitára" nem mentem el. A meghívásra az alábbi levélben válaszoltam.

Püspök Úr!

Köszönöm a november 5-i tanácskozásra szóló meghívását. Szeretettel értesítem, hogy a tanácskozáson nem kívánok részt venni. Távolmaradásom indoka egyetlen szóval kifejezhető: késő! A következőkben ezt szeretném részletesebben kifejteni.

1. Későn kezdenek foglalkozni 1984-es nyílt levelemmel az akkori LVSZ-stáb tagjai. Akkori javaslatom éppen az volt, hogy testvéri tanácskozáson beszéljünk meg egyházunk belső helyzetét. Természetesen ragaszkodtam volna ahhoz, hogy a tanácskozáson teljes egyenrangúsággal vehessenek részt olyan személyiségek, mint id. Kende György, dr. Schulek Tibor, Scholz László, Botta István, Lupták Gyula és mások, valamint a külföldön élők közül dr. Vajta Vilmos és Terray László. Sajnos, az LVSZ vezetői sem akkor, sem azóta nem adtak írásos választ nyílt levelemre. Ellentétben a dél-afrikai egyházakkal, a mi "belügyeinkbe" nem kívántak beavatkozni. Ez a "tárgyilagosság" azonban csupán azt a tényt volt hivatva

eltakarni, hogy az LVSZ vezetősége, több más, főként afrikai és kelet-európai egyház vezetőségével együtt, lekötölte magát Káldy püspök LVSZ-elnöksége mellett. Ezeket az összefüggéseket az Evangélikus Élet akkori híryanagából könnyedén kiolvashatták a magamfajta "struktúrán kívüliek" is, akikkel egyébként akkor sem volt hajlandó tárgyalni a diktatórikus egyházvezetőség. Így történt, hogy csupán Ön, Püspök úr, mint a Káldy-adminisztráció akkori genfi képviselője és az LVSZ-stáb tagja hívott fel telefonon kuchenit szállásomon, és saját véleményeként is közölte velem a stáb álláspontját: elutasítják nyílt levelem tartalmát, és annak megtárgyalását nem tűzik napirendre Budapesten.

Egy mostani, hét évet késett tárgyalás az akkori elutasítókkal - a legfontosabb személyek nélkül és főként az elutasítás romboló következményeinek előzetes, nyílt bevallása nélkül - történetetlen karikatúra lenne és csak arra jó, hogy segítse elkendőzni az LVSZ akkori vezetőinek súlyos tévedéseit és hibáit, valamint hazai egyházunk mai égető problémáit.

2. Későn keresik velem a személyes kapcsolatot azok, akik 1984-ben nem álltak velem szóba, noha tudták, tudniok kellett, hogy nyílt levelem az igazságot mondta ki. A meghívóban említettek közül csak Edmund Ratz egyháztanácsos úr fogadott stuttgarti hivatalában 1984 júliusában és nyitottan fogadta kritikai elemzésemet egyházunk helyzetéről. Ugyanő tanúja volt annak is, hogy Németországban egy ideig életveszélyben voltam levelem miatt. Bátorítónak álltak akkor mellém a nyugati testvérek közül mások is. Így mindenekelőtt dr. Vajta Vilmos professzor, dr. Joachim Heubach püspök, aki meg is látogatott Kuchenban, és Norbert Kotowski lelkész, aki többször is felhívott telefonon. De az LVSZ vezetői közül senki!

Éppen ezért képtelen és bántó kívánságnak tartom, hogy most 1991-ben én adjak számot akkori fellépésemről azoknak, akik akkor levelem elutasításával jelentősen megerősítették egyházunkban a moszkvai egyházpolitika pozícióit. Nekik kellene, sőt kellett volna már régen, de legalábbis a kelet-európai fordulat után sajnálkozásukat kifejezniük és legalább megkísérelniük megmagyarázni akkori magatartásukat. Természetesen kényelmesebb volt, és az ma is, az igazság kimondása helyett "Dóka-ügy"-ről beszélni. E hamis beállítást nem tudom megakadályozni. De előmozdítani sem kívánom.

Úgy vélem azonban, hogy 1984-ben nem csupán engem nem respektált az LVSZ vezetősége, hanem - a látszat ellenére - magát Káldy Zoltánt sem. Hiszen tudták róla, hogy ő maradéktalanul a moszkvai egyházpolitika aktív képviselője s egyben áldozata volt! Mégis úgy támogatták mint szabad, független

DOKUMENTUMOK

csak egyházi érdekeket képviselő személyt. Talán az ő megmentését is jelentette volna, ha nyíltan ellenállnak neki, mint aki köztudottan törvénytelenül került Ordass püspök helyére, és ezzel megakadályozzák, hogy az LVSZ Moszkva kezébe kerüljön.

3. Végül későn keresik a kapcsolatot velem Püspök úr és munkatársai is ebben a formában. Nem mintha ma is ne lennék kész bárkivel együttműködni egyházunk valódi megújulása érdekében, ahogyan ezt 1988 kezdetén kétszer is feljánlottam Püspök úrnak. De úgy látom, hogy a jelenlegi egyházvezetés, élén Püspök úrral, nem egyházunk radikális megújulásán, hanem önmaga és a régi struktúra átmentésén fáradozik. Világosan mutatja ezt számos újságcikkük, a megújulási mozgalomtól való teljes elzárkózásuk, az egyházunk közéleti tisztaságát mélyen sértő Frenkl-ügy eltussolási szándéka, különösen pedig a zsinat előkészítése és eddigi működése. Ezt a benyomást nem gyengítik, sőt erősítik a látszólagos közeledések, az informális ülésekre való meghívások, ahol "hozzászólni lehet, de beleszólni nem!", és számos olyan gesztus, amelyek mind a demokrácia látszatát akarják keltetni, de valójában az egyházvezetés öngazolását és az "ellenzék" megosztását célozzák. Véleményem szerint ezek sorába tartozik a jelen meghívás is. És ez a legsúlyosabb ok, amiért a tanácskozáson nem tudok részt venni.

Testvéri szeretettel köszöntöm

Bóka Zoltán lelkész

JAVASLAT A LEGITIMITÁS HELYREÁLLÍTÁSÁRA

Előljáró megjegyzések

1. A kérdés nemcsak jogi, hanem morális és teológiai etikai szempontból is alapvető fontosságú. Rendeztelenségére többen és ismételten (Ker.Igazság, Egyház és Világ, stb.) felhívtuk a figyelmet.

2. Jelzéseinket és megoldási javaslatainkat - meghatározó módon - olyan világi jogászok bírálták felül és utasították el, akiknek (a lelkészekkel ellentétben) nincs egyházz jogi képesítésük, s akik marx-lenini jogot tanulván egyfajta egészen sajátos jogelmélettel és joggyakorlattal rendelkeznek. Ami viszont engem illet: több mint két évtizede folyamatosan végzett egyháztörténeti kutatómunkám során behatóan kellett egyházz jogi, jogtörténeti kérdésekkel is foglalkoznom.

3. Beadványom szűkszavú vázlat csupán, mely az ET'66 II. tv. 120.§.8., 9.; II.tv.121.§. és az ún. "állami záradék" szövegét vizsgálja. A tisztázódáshoz nélkülözhetetlen annak a magyarázó anyagnak az ismerete, mely a Lp. 1966. 321-324., 342-356., 402-411. lpon található.

Megfigyelések

4. Abban az esetben, ha az ET'66 érvényes, a Zsinatnak a legsürgősebben szembe kellene néznie azzal a ténnyel, hogy a közelmúltban számos alapvető törvénysértés történt, pl. a püspöknegyedíjazás, felső szintű választások, ill. az ún. "dereguláció" elrendelése kapcsán. A szokásos hivatkozási alapot - II.tv.121.§. - maga a hivatkozott törvény dönti meg: az EThez ui. csak maga a Zsinat - mely megalkotta azt! - nyulhat hozzá. Ha a LEX érvényes, akkor egy egész sor megtett intézkedés ILLEGITIM. Az ET' 66 érvényességére hivatkozás egyfelől, annak gyakori megsértése másfelől, kivédhetlenné teszi azt a vádat, mely szerint a döntéshozók - ilyen vagy olyan okokra hivatkozással - átlépik a mindenkire kötelező törvényes rendet, fölébe helyezve magukat még a Zsinatnak is, és megnövelve a káoszt, mely egyházunk egész mai életét jellemzi. A Zsinat megteheti, hogy utólag "demokratikusan legitimálja" mind a törvénysértő folyamatokat, mind pedig a régi/új döntéshozókat; megteheti, hogy "folyamatosságot fenntartva újít"; nem tudja azonban eltüntetni az illegitimitás bélyegét.

5. Az ún. "állami záradékolás" szerepének helyes megítéléséhez nélkülözhetetlenek bizonyos egyháztörténeti és köztörténeti ismeretek; ezen belül kiemelten fontos annak felmérése: mi történt 1945-ben, 1949-ben és 1989-ben; volt-e -

DOKUMENTUMOK

s ha igen: milyen - hatása az államforma és az Alkotmány változásainak egyházunk (jogi) helyzetére.

6. Az "állami záradékolásnak", kivétel nélkül minden esetben, - tehát még az ET'66 esetében is! - az a szerepe, hogy hitelesen kinyilvánítsa: egy testületnek, mely az állam keretei között él és kíván működni, a szuverén belső jogalkotása nem áll ellentétben az Alkotmánnyal és az állam törvényeivel. Lényegtelen, hogy az államforma császárság-e, vagy népköztársaság; és az is lényegtelen, hogy a parafálásra illetékest Ferenc Józsefnek, Horthynak, vagy éppen Prantner Józsefnek hívják-e; az egyedül lényeges az alkotmányosság és törvényesség állami igazolása, "jövähagyása és megerősítése". Arra is fontos figyelni, hogy a záradékolás soha nem épül bele a törvény törzsanyagába.

7. A II.tv.120.§.8. kodifikálja - helyesen és a hagyományoknak is megfelelően - a törvények hatályossá válásának módját. A megfelelő formájú kihirdetés nélkülözhetetlen! Intő példák a köztörténetből: Werbőczy Tripartituma, ill. II. József Türelmi Rendelete.

8. Amikor az ET'66 megalkotói - inkább túlbuzgóságból, mint külső kényszer hatására (Vö. Lp. 1966. 322!) - a II.tv. 120.§.9. pontjaként "beemelték" a törvénybe a korábban (okkal!) soha bele nem tartozó "záradékot", akkor kodifikáltak egyházunk teljes jogfosztottságát; kodifikáltak az egyház és az állam teljes szimbiózisát; sőt: nemcsak az "államnak" (államformától nem függő) abszolút joghatóságát ismerték el az egyház fölött, hanem kifejezetten a "Magyar Népköztársaságot" jelölték meg legfelső törvényhozóként. Az állami záradékszövegben szereplő "jövähagyás és megerősítés" kitétel ET'66 törvényei sorába emelésével az eredeti értelem radikálisan megváltozott. De éppen ebből a radikális értelemváltozásból következik, hogy az a Törvénykönyv, mely kimondja, hogy csak akkor hatályosak rendelkezései, ha azokat a Népköztársaság részéről jövähagyják, azt is kodifikálja egyben, hogy egész törvényes rendje csak a Magyar Népköztársasággal együtt létezik. Amikor tehát 1989. október 23-án kikiáltották a Magyar Köztársaságot, nemcsak a Magyar Népköztársaság szűnt meg létezni, hanem a tőle elválaszthatatlan ET'66 is. Ettől az időponttól fogva tehát a Magyarországi Evangélikus Egyháznak **NINCS JOGILAG HATÁLYOS ÉLETRENDJE.**

Javaslatok

9. Mivel a megfelelő lépéseket elmulasztottuk megtenni a megfelelő időben, egy olyan helyzet jött létre, mely példa nélkül áll egyházunk több mint négy és fél évszázados történelmében. Ha a Zsinat felismeri, hogy a legőszintébb jószándék és demokratikus törekvés ellenére már arra sem volt reális lehetőség, hogy valóban "törvényes alapon" gyűljenek ösz-

DOKUMENTUMOK

sze a kiküldött és megválasztott zsinati atyák, akkor önmagát és történelmi szerepét úgy és abban fogja meglátni, hogy Istentől alkalom nyílt számára arra, hogy jelenlegi összetételében elvehesse az egyetlen lehetséges feladatát: teremtsen meg, állítsa helyre egyházunk legitimitását.

10. A legitimitás visszaállítása ebben a helyzetben egyedül úgy lehetséges, hogy a Zsinat kijelenti: visszatér az 1891. évi EA és az 1934-1937. évi ET által kodifikált egyházi jogrendhez. Nincs más alternatíva! Ez az egyetlen olyan rend, melynek legitimitását nem lehet megtámadni. Ez a jogrend túlélte 1945-öt, sőt még 1949-et is, s egyes részei egészen 1966-ig érvényben maradtak.

11. Jobb kifejezés híján a Zsinat ilyen értelmű döntését Vaz erőszakkal megszüntetett, legitim jogrend' rehabilitásának' nevezném. Ezzel a kétségtelenül szokatlan kifejezéssel érzékeltetni szeretném, hogy magam is tudatában vagyok azoknak a hatalmas változásoknak, melyek az utolsó egy, ill. fél évszázadban bekövetkeztek. A jelenlegi struktúra, ha illegitim is, de működik, s működnie is kell. Egy hirtelen és erőszakos "visszaalakítás" nem csökkentené, hanem még tovább növelné a bajt. Az a döntő, hogy kimondjuk: a Zsinat arra az alapra helyezi törvényalkotó munkáját, melyet a pártállami diktatúra erőszakkal kiiktatott, s lehetetlenné tette egyházunk normális működését évtizedeken át. Tehát a döntés mindekelőtt elvi és átfogó jellegű volna.

12. Ezen a biztos elvi alapon állva a Zsinat megbízást adna egy bizottságnak, hogy összeállítsa azokat a legszükségesebb törvényeket, melyek ideiglenes jelleggel biztosítják egyházunk legitim működését. Egy valódi egyházjogászból álló kis grémium számára néhány hét - nem kilenc hónap, mint a "deregulálásra"! - elegendő volna a kapott feladat megoldására.

Záradék

13. A Zsinat - sőt, akár már az illetékes "előkészítő bizottság" is - természetesen elutasíthatja javaslatomat. Ebben az esetben viszont tudatában kell lennie annak, hogy az elutasítással egyidejűleg akarva-akaratlan "rehabilitálja" azt az ET' 66-ot, mely nemcsak rossz, dilettáns, és megalázó, hanem 1989. október 23 óta fikció is, ezért valóságos legitimitást ráépíteni nem lehet. A Zsinatnak azzal is számolnia kell, hogy egy minden bizonnyal bekövetkező "objektív megméretés" esetén látszatzmegoldásokat tartalmazó munkája véhetlenné válik.

Bakonyszombathely, 1991. 08. 07.

id. Magassy Sándor
lelkész
Bakonyszombathely

DOKUMENTUMOK

ALAPÍTVÁNY-FELHÍVÁS

Kedves Testvérek!

Fogadják szeretettel a Tessedik Sámuel Hogy a gyermekek megszülessenek és felnőjenek Alapítvány köszöntését.

Szeretnénk bemutatkozni, s mindenekelőtt azt kérni, hogy azt a szolgálatot amibe belekezdünk imádságaikkal kísérjék, s ha tehetik járuljanak hozzá anyagi segítséggel is.

Legelőször is azt szeretném elmondani, hogy miért Tessedik Sámuelről neveztem el az Alapítványt, hiszen Tessedik elsősorban, mint a magyar mezőgazdaság megújítója, nagy reformere ismert. Igen, hallatlan jelentősége volt - és van ma is annak, amit a mezőgazdaság területén alkotott.

Sajnos azt már nem mindenki tudja, hogy Tessedik Sámuel evangélikus lelkész volt Szarvason, ahol áldott tevékenységét folytatta. Rendkívüli érzékenységet mutatott Tessedik a szociális kérdések iránt. Szerette a gyermekeket, nagy családot. Neki is 18 gyermeke született. Különösen is nagy oldadással fordult a szegény, nehéz körülmények között élőkhöz, amit bizonyít pl. az is, hogy 1776-ban létrehozott egy ún. "Kegyadományi kasszát", mely hosszú ideig a szegények támogatását szolgálta.

Alapítványunk Tessedik szellemében szeretne működni, adni valamit ennek a világnak. Működésünk egyik kiemelten fontos célkitűzése és feladata, hogy segítséget nyújtsunk azoknak az asszonyoknak, nőknek, édesanyáknak, akik nem kívánt terhességük miatt nehéz helyzetbe kerültek, s lelki vagy anyagi gondok miatt nem tudják mit tegyenek, nem látják a kiutat, s nem törődik velük talán senki. Szeretnénk meggyőzni minden hozzánk forduló asszonyt, hogy az élet, a gyermek az Isten drága ajándéka, csodálatos öröm forrása. Lehet reménykedni, bízni a jövőben, mert Aki az életet adta, gondoskodik is róla. Alapítványunk sok testvér áldozatos támogatásával az Isten gondoskodó eszköze kíván lenni.

Másodszor szeretnénk segíteni, pártolni azokat a családokat, ahol három vagy több gyermeket nevelnek, vagy beteg gyermek miatt nehéz az életük, hogy felnőjenek és pedig minél gondtalanabban, minél több örömet szerezve ennek a világnak - az Isten dicsőségére.

Harmadszor pedig kiemelten szeretnénk megcélolni a mai fiatalokat, diákokat, fiatal házasokat, hogy kiadványaink és minden lehetséges eszköz által megismerjék és elkerüljék a szerelmes és házasság buktatóit és csapdáit is, hiszen ezen a területen is jobb megelőzni a bajt és tragédiát, mint szenvedve megoldásokat keresni.

Első renden számítunk szolgálatunkban a vallásos, hívő ember támogatására, aktív segítségére, az egyházak és egyház-

DOKUMENTUMOK

községek áldozatos támogatására. Az Alapítvány munkájában aktív támogatást ad a Kuratórium, akiknek tagjai: Tőkés László református püspök, dr. Surján László népjóléti miniszter a Keresztyéndemokrata Néppárt elnöke, dr. Gémesi György gödöllői polgármester, sebész és sportorvos, Deme Zoltán evangélikus lelkész, országgyűlési képviselő, Six Edit családsegítő intézeti vezető, Bényi László vállalkozó, s magam, Roszik Gábor evangélikus lelkész, országgyűlési képviselő, az Alapítvány alapítója.

Az Alapítvány vagyonát a Magyar Külkereskedelmi Bank Rt kezeli, számlaszáma MKB Rt. 203 - 29794

Az Alapítvány címe: Gödöllő, Kossuth u. 2. 2100

Szeretettel várjuk és kérjük támogatásukat, testvéri szeretettel:

ROSZIK GÁBOR
az Alapítvány elnöke

MEGJELENT!

MEGJELENT!

Örömmel adunk hírt arról, hogy az
Ordass Lajos Baráti Kör kiadásában
megjelent

KAPI BÉLA: ISTEN HÁRFÁSA c. elbeszélés.

A mű Gerhardt Pál lelkész életéről szól, akitől sok éneket találni énekeskönyvünkben. Az énekek mély és tanulságos értelmet nyernek az életrajz ismeretével. — Szép karácsonyi ajándék.

A Keresztyén Igazság és Az Egyház és Világ c. protestáns lap közös kiadásában megjelent

**PAUL RICOEUR francia protestáns filozófus
"VALLÁS, ATEIZMUS, HIT" c. híres munkája.**

A tanulmányt melegen ajánljuk az értelmiségnek, különösen a fiatalságnak, akik a modern filozófia (Nietzsche, Marx, Freud) útját is végigjárva a szerzővel együtt el akarnak jutni a vallásosság "első naivitásától" a hit "második naivitás"-ig, a gyanakvós korszakán át a keresztyén üzenet jelentésének újra felidézéséig. A szerző szavaival "Arra várunk, hogy a kritika pusztasága után ismét szólítsanak bennünket!"

A kiadvány 35,- Ft-os áron beszerezhető a Baráti Kör kiadóhivatalában (1114 Budapest, Bocskai út 10.) a MEVISZ-irodában és gyülekezetek iratterjesztésében.

EMLEKEZÜNK

BOLERATZKY LORÁND

EMLEKEZZÜNK DR. VLADÁR GÁBORRA (1881-1972)

110 éve született dr. Vladár Gábor, évszázadunk egyik legkiemelkedőbb jogtudósa és egyházunk messzire világító fénysugara. Magas, sudár alakja, egyenes testtartása, valami felsőbbrendűséget sugárzott. Aki kapcsolatba került vele, azonnal hatása alá került. Szellemi nagyságát elismerni nagyon könnyű, hisz aki egyszer is hallotta a stílus formatökölyébe öntött, művészi szépségű és mélységű fejtegetéseit, az azonnal megbizonyosodhatott róla, hogy olyan talantomok birtokosa, amellyel Isten csak kivételesen ajándékozta meg teremtményeit. Nagyságát lemérni azonban nem olyan könnyű, hisz széleskörű jogi tudása igazi polihisztorrá avatta, szer-teágazó egyházi szolgálata alázatos Krisztus-hívővé minősítette, káprázatos klasszikus műveltsége pedig a köznapie-emberek sorából emelte ki. Páratlan szerénysége, igazságot ke-reső állhatatossága, mélységes család- és emberszeretete példaként ragyog.

Elete megpróbáltatásokban jócskán bővelkedett. De nézzük ennek főbb állomásait.

A Vladár család a Túróczi megyei Nagycsepcsényben élt hét évszázadon keresztül, ahová még az Árpád-házi királyok telepítették. Vladár Gábor édesatyja még abban a nemesi kúriában született, amelyet ősei a XIII. században kaptak. A család 13 tagja Mohácsnál hősi halált halt. Édesapja családjával együtt az ősi szülőföldet elhagyva Sándor Móric biai uradal-mában helyezkedett el. Itt született a kilenc gyermek egyi-keként Gábor.

Elemi iskoláit Bián és Debrecenben, majd a budapesti Deák téri iskolában végezte, ugyanitt járt gimnáziumba is.

Szinte magától alakult ki az a nézet, hogy jogásznak lesz legalkalmasabb. Az egyetemen Concha Győző és főleg Grosschmid Béni tesz legtöbbet abba a tarisznyába, amellyel az Alma Ma-ter kapuján kilépett. A jogi gondolkozás módszerét megtanít-va kifejlesztette jogérzetét, tiszteletet ébresztve a hazai jog nagy múltja és értékei iránt és meggyökereztetve azt a magasabbrendű szemléletet, mely szerint a jog nemcsak az értelem, hanem a szív ügye is.

1903-ban a budapesti V. ker. járásbíró-sághoz kerül jog-gyakornoknak, s 1910-ben az igazságügyminisztérium magánjogi ügyosztályára, melynek 1922-ben vezetője lesz. 1929-ben a törvényelőkészítő osztály élére helyezik.

Az első világháború kitörésekor katonai szolgálatra vo-nul be és négy évig szolgál, ebből egy évig Isonzói poklában, ahol meg is sebesül.

EMLÉKEZÜNK

Hazatérve hatalmas lendülettel lát neki a törvényelőkészítő munkának, amely a jog egész területére kiterjed. 1939-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja; "Tudományos munka-e a jogszabálykészítés" c. akadémiai székfoglalójával méltán ér el nagy sikert.

A honvédelmi törvényjavaslat előkészítése során bátran száll szembe a javaslat militarizáló, háborús helyzetben a hatalom teljes koncentrálását katonai kézben kívánó törekvésekkel. Hivatalából való eltávolítását csak egy koincidencia: nevezetesen titkos tanácsosi kinevezése akadályozza meg.

A zsidótörvényekkel kapcsolatban is aggályát fejtí ki és ezért gyakorlatilag kikapcsolják a munkálatokból. Amikor pedig Antal István miniszter azt követeli, hogy a letartóztatási intézkedésekben levő mintegy ezer zsidót át kell adni a csendőrségnek, figyelmezteti, hogy az igazságügyminiszter nem követhet el törvényteleniséget és közli vele, hogy az igazságügybe való berendelését megszüntnek tekinti és a Kuriánál kíván tovább működni. Közbelépése végül is eredményes és sikerül az ezer zsidó elhurcolását megakadályozni. Langlet Valdemar a "Verk och dagar i Budapest" c. munkában, mint a Vöröskereszt svéd megbízottja igen nagy elismeréssel ír Vladár Gábornak a zsidók megmentése érdekében kifejtett erőfeszítéseiről.

A Lakatos kormányban való részvételre csak a kormányzó többszöri kérésére kerül sor azzal a szándékkal, hogy megpróbálja menteni, ami még menthető. Első feladatai közé tartozik a Gestapo által letartóztatott állampolgáriak kiszabadítása. Személyesen vesz részt Bajcsy Zsilinszky Endre, Baranyai Lipót, Laky Dezső, a fiatal Tildy Zoltán, továbbá Peyer Károly kiszabadításában, majd biztonságba helyezésénél.

A kormányzó 1944. október 15-i proklamációja után menekülnie kell és nehéz hónapok jutnak osztályrészül: Különböző helyeken, - köztük háza padlásán - rejtőzködik akkor is, amikor szinte testközben keresték a katonai nyomozók.

Életútjának szebbik fele zárul le a rövid ideig tartó igazságügyministerséggel. Ez alatt az időszak alatt írja meg az "Öröklési jog" összefoglalását a Szladits féle nagy Magyar Magánjoghoz és nagy érdemeket szerez a Magánjogi Törvénykönyv-javaslatának elkészítésével. Számos jogi előadást tart ilyen címenek: "A jog elhajlása az élettől", "Fejlődik-e jogunk, vagy tesped?", avagy "Az igazság eszméje a hellén világban". A Parthenon társaság mintegy tíz kiadványán keresztül, ahol a szerkesztőbizottság elnöke volt, - a görög-római klasszikus világ szellemi értékeit tudta a magyar értelmiséghez közelebb hozni.

1942-ben a debreceni egyetem jogi kara honoris causa doktorrá avatja s ez alkalommal "Az erkölcs, a tudomány, a hűmánu és a jog" címen tart feltűnést keltő beszédét. A Corvin társaság koszorús taggá választja. Elnöke az Országos Birói

EMLEKEZÜNK

és Ügyészi Egyesületnek' és számos más társadalmi tömörülésnek.

1945-től teljesen kikapcsolódik az állami és társadalmi élet vérkeringéséből, egyedül egyházi vonalon folytat igen aktív munkásságot. Reá is vonatkoztatni lehet, amit Baranyairól mondott: "Milyen gazdag ez az ország! Olyan öregszerű selejtező rostát rázogatnak, amelyen olyan értékek is haszontalan rostaaljbba hullanak, mint Baranyai Lipót"; Ez már több volt, mint bűn, a nemzet legjobb erőinek tudatos elsorvasztása. De térjünk vissza életútjának további alakulásához.

Budapest ostromát - fia kivételével, aki orosz hadifogságban sínylődött - családjával együtt élte át, házuk több ízben is belövést kap. Az oroszok többször viszik kihallgatásra, de végül is nem történik nagyobb bántódása.

Az egyházi életbe való intenzív bekapcsolódása tulajdonképpen már az 1934-37. évi zsinati tagsággal veszi kezdetét, amikor is a zsinati jogszabályalkotás révén széles lehetőség mutatkozik szolgálatára. A törvénykezéstről szóló terjedelmes zsinati törvénycikk az ő alkotása. Erősíteni igyekezett az egyház kapcsolatát a hívekkel, a laikusokat mind erőteljesebben be kellett vonni az ügyek intézésébe és tovább kellett építeni azt az alapelvet, hogy minden hatalom forrása az egyházközösség. Ő tanácsolta a lelkészcsopere intézményesítését, amely sok nehéz eset megoldásához vezetett.

Az egyetemes presbitérium megalakulásával annak tagja lett, a bányai kerület törvényszéki bírónak választja meg, majd a budavári gyülekezet, két évvel utóbb pedig a pesti egyházmegye, 1947-ben pedig a bányai egyházkerület választja meg felügyelőjének.

Nagy szerepe volt a budavári gyülekezet anyagi rendbetételénél, illetve a sérült templom rendbehozatalánál, nemkülönben a budahegyvidéki egyházközösség működési feltételének kialakításánál, előbb a Kiss János altábornagy utcai helyiség, majd a Tarcsay úti imaház megszerzésénél.

Bányakerületi felügyelői beiktatási beszédében kiemelte, hogy a szabad egyház a szabad államban elv nem jelenthet közönyösséget az állam részéről az egyházak iránt, hanem csak az állami beavatkozás távollétét.

Az állammal folytatott tárgyalások kapcsán neki jutott az a feladat, hogy az egyház álláspontját írásba foglalja. Amikor az Ordass és Szabó püspökökből álló bizottsággal Rákosinál tárgyal, Rákosi kijelenti, hogy "nem ellentámadást, hanem lojális megnyilatkozást" várt és követelte, hogy az egyház vezetői mondjanak le, mert az egyház csak ebben az esetben számíthat állami támogatásra.

Ordass Lajos az Ünéletrajzi írásaiban megemlíti, hogy Vladár Gábor higgadt bölcsessége jó támaszpontja volt sok nehéz döntésénél.

EMLÉKEZÜNK

Amikor Ordasst letartóztatták, mindjárt segíteni próbált. Az Üllői úton összeszedte a külföldi küldeményekre vonatkozó adatokat és azt átadta a védőügyvédnek, majd a Nemzeti Bank jogászával is tárgyalt, aki megerősítette a vád indokolatlanságát. Több alkalommal tárgyalt a magyar - szlovák áttelepüléssel kapcsolatban is.

Kemény Lajos püspökhelyettes arra figyelmezteti, hogy illetékes helyről üzenet jött, mely szerint, ha nem mond le egyházi tisztségéről, megvonják nyugdíját, kockára teszi fia hazatérését az orosz hadifogságból és még egyéb kényszerítő eszközöket is alkalmazhatnak vele. Végül hosszas tusakodás után családjára és hadifogoly fiára gondolva, lemond egyházi tisztségéről, miután azt egyszer már korábban megtagadta.

1950-ben nyugdíját megszüntetik, a Tudományos Akadémia levelező tagságát "tanácskozó" tagsággá degradálják. A hűvösvölgyi erdészetnél vállal munkát. Előbb Budaörs határában rak szalmát, majd bozótot írt, azután erdei ültetvényeket kapál és szénát gyűjt.

Egyházi tisztségeinél fogva résztvesz a társadalmi életben. Sűrűn tart előadásokat, ezeknek mindegyike egy-egy gyöngyszeme az egyházi irodalomnak. Abból a több, mint félszáz előadást tartalmazó előadás-gyűjteményből, amely a budavári gyülekezetenél letétként szerepel, csak néhány előadás-címet szeretnék megemlíteni. "A keresztyén családi élet," "Miként illeszthető be a zene az istentiszteletbe," "Luther házaselete" stb.

1951. július 4-én újabb sorscsapás éri: Tomorra telepítik ki. "Mintha temetőben frissen hantolt sírtól távoztak volna" úgy hagyták el szeretett otthonukat és csodálatos könyveiket. Embertelen primitív körülmények közé kerülnek minden támasz, kulturális lehetőségek nélkül; egy 4x4 m nagyságú helyiségbe. Hogy pusztá életét fenntartsa, kénytelen volt a legnehezebb fizikai munkát is vállalni. Szinte önként kínálkozott a párhuzam Ovidius Tomiba történt száműzése és a Tristia, valamint az ő nehéz sorsa között. Aki súlyos sorscsapások közepette úgy tud megnyilatkozni, mint ahogy 1951. szeptember 13-án hozzám írt levelében teszi, az élő bizonyosságot tesz az Igéről: üldöztetünk, de el nem hagyunk, tiportatunk, de el nem veszünk.

"Kérdezed, hogy mire volna leginkább szükségünk? Sok mindenre és semmire. Furcsának találod a feleletet? Ha az élet becsületes munkájával elért, öregségben megszerzett szerény, de gondtalan életszintre gondolok, amit elvesztettünk, akkor nagyon sok mindent nélkülözünk, ha azonban arra gondolok, hogy a jó Isten végtelen irgalmából a sors mostohasága ellenére is meg van a mindennapi kenyerünk, akkor semmire sincs szükségünk. Ha az embernek meg van a maga hitbéli, érzelmi és szellemi világa... a hitnek, az érzésnek, a gondolatnak az útjai szabadok, korlátok

EMLÉKEZÜNK

nélkül visznek a magasságokba és szerte az egész nagy világba."

1953-ban feloldják a kitelepítést és ekkor Biára, a Kutyá hegyre, Chován Károlynak a falutól távol eső préházába kerül a család. Megint újra kell kezdeni mindent és két kezi munkával előteremteni a legszükségesebbet. Amikor 1957 januárjában Ordass püspökkel meglátogatjuk, olyan irtózatossá nagy a sár, hogy csak padlók segítségével tudjuk az autót kiszabadítani.

Az embertelen körülményeket tíz éven keresztül kell elviselnie. Közben két operáció és 1958-ban egy tragikus baleset is lezajlik, ugyanis galyvágás közben egy felpattanó ág bal szemének a látását kioltja, melynek következtében hamarosan másik szemének a látóképessége is elvész.

1963-ban végre sikerül emberi körülmények közé kerülnie és budai lakáshoz jutnia. Itt azonban már csak rövid ideig élvezheti a viszonylag nyugodtabb életet. Mégis négy évi munkával elkészíti a több, mint 600 oldalas visszaemlékezéseit oly módon, hogy rajztáblán, vonalzó mellett rötta a láthatatlan sorokat, amelyet aztán fia és leánya tett át nem kis munkával gépirásra. Ilyen nehéz körülmények között ritkán születik ilyen remekmű. Olyan munka, amely előtt áhitattal, a legnagyobb elismerés hangján kell meghajolni. Bárcsak mielőbb a nagyközönség is olvashatná.

S aztán 1972. július 19-én az Úr hazaszólította.

Marcus Aurelius, egyik kedvenc írója az Elmélkedésekben ezt írja: "Légy, mint a szirtfok, melyet a hullámok folyton csapkodnak: az pedig rendületlenül áll s körülötte elcsendesül a forgatag." Szirtfok volt, amely rendületlenül állt a történelem viharáiban és irányt mutatott és mutat a bizonytalan jövőbe. Lux in tenebris lucet!

dr. Boleratzky Lóránd

LEVELESLÁDÁNKBÓL

TÖBB OLVASÓNK kereste meg személyes levélben Dóka Zoltánt, s egyhangúan elismeréssel szölkak az "Aktuális körkép-lutheránus szemmel" című írásáról, s egyben kifejezték sajnálkozásukat, hogy a hivatalos evangélikus sajtó teológiai rövidlátásról tanúskodik a körülöttünk zajló aktuális események kapcsán. Mint írják, erre a világos, lutheránus állásfoglalásra van a jövőben is szükség.

LEVELESLÁDÁNKBÓL

VAJTA VILMOS professzor, svédországi olvasónk meleg hangú levelet írt könyve recenziusének. (A recenzió a 11. számban jelent meg.) A szerző örül, hogy a recenzius a könyv tartalmából felfigyelt a hasonulás és a részesedés fogalmaira, hiszen írásaiban ezek tényleg állandóan visszatérő elemek. Levélírónk a teológiai művek magyarra fordítása kapcsán közérdeklő problémát vet fel. Levelének idevonatkozó részletét idézzük: "Különös köszönettel tartozom Neked, hogy a fordítás nyelvi problémáiról ilyen konciliáns módon írtál. De hidd el, nemcsak arra jöttem rá, hogy milyen szegény a magyar teológiai nyelv. Ötven éves távollét után talán csak nekem tűnik így. De az, hogy néhány lutheri alapfogalomnak tényleg nincs megszokott fordítása, tagadhatatlanul fennáll. Töredékes nyelvem ehhez is adalék akart lenni."

ÓDOR ISTVÁN budapesti olvasónk lapunknak indulásától kezdve előfizetője és rendszeres olvasója. Az egyházi sajtó mindig szívügye volt, évtizedeken keresztül az Evangélikus Élet szerkesztőbizottságába behívott egyetlen világi személy volt. A 11. számunk tartalma kapcsán írja, hogy örült a célratörő, érdekes "Aktuális körképnek" (Dóka Zoltán cikke), de kifogásolja, hogy a két svájci professzor cikke a lapnak több mint a felét elfoglalja, s az írások nehezen érthetők, s csak szűk olvasói rétegnek szólnak. - Köszönjük fontos észrevételét, nem rendszeresen, hanem csak alkalmanként közlünk hosszabb teológiai tanulmányokat külföldi szerzőktől, ezzel is az elszegényedett teológiai nyelvezetet szeretnénk gazdagítani.

VÉGHELYI ANTAL ceglédi olvasónk Dóka Zoltánhoz írt levelelőből idézzük:

"A Keresztyén Igazság 1991. őszi számában Aktuális körkép-lutheránus szemmel cím alatt megjelent cikkedet olvasva elérkezett a pillanat, amikor ki kell mondanom: igazad van! Cikked minden mondatával fenntartás nélkül egyetérték.

Meg kell ezt írnom, mivel megírtam azt is, amikor nem értettem egyet... A cikkedben tárgyalt aktuális események lutheránus szemmel való értékelését már régóta vártam egyházzunk hivatalos sajtójától, - mindaddig hiába. Vártam egyházzunk erre illetékes hivatalos fórumainak a lutheri teológiai látást tükröző állásfoglalását is, - szintén hiába. Nem utolsósorban a zsinattól vártam volna ezt, - de sajnos úgy tűnik, hogy az égetően aktuális kérdések ezt a zsinatot nem foglalkoztatják. Végül hozzá kell tennem, hogy önmagamtól is "elvártam volna" hasonló cikk megírását, de lustaságom és az ilyen típusú állásfoglalásokat várakozásom szerint elítélő egyházi közvéleménytől való félelmem megakadályozott benne."

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓK

Folyóiratunk 12. száma Luther Márton karácsonyi meditációjával kezdődik. A tanulmányok között Dóka Zoltán "Mit jelent hinni?" című írása olvasható, amely eredetileg németül a zürichi Predigerkirche reformációi istentiszteletén hangzott el, 1990-ben. Az előadás rámutat, hogy a hit titok, imádság, bizakodás, életújítás és hálaadás. Ifj. Fabiny Tibor Walter Vogels tanulmánya alapján hangsúlyozza, hogy nem a szerzőben (legyen az egy próféta személye, vagy egy ihletett közösség) kell keresnünk az inspiráció locusát, hanem magában a szövegben. A bibliai szövegek inspiráltságát az bizonyítja, hogy azok még ma is inspirálnak, új életet teremtenek. A "Kerekasztal" című rovatunkban Veöreös Imre válaszol a lapunk 9. számában elhangzott szerkesztőbizottsági beszélgetésre. Véleménye szerint a beszélgetés résztvevői félreértelmezték a könyvét. A válaszban a szerkesztőség rámutat arra, hogy ők nem a könyvet recenzálták, hanem a szerző alapkonceptióját vitatták. A "Sajtófigyelő" c. rovatunkban azt a vitát ismertetjük, amely az "Egyház és Világ" c. protestáns lapban Ordass Lajos püspök rehabilitálása körül kialakult. Az "Emlékezünk" c. rovatban Boleratzky Lóránd Vladár Gábor (1881-1972) volt igazságügyminiszter, kerületi felügyelő, Ordass püspök közeli munkatársának a személyét, pályájának magasságait és mélységeit idézi fel.

The 12th issue of the journal begins with a Christmas meditation of Martin Luther. Zoltán Dóka publishes his lecture "What does it mean: to believe?" which he originally delivered in German at a Reformation service in Zurich in 1990. He points out that belief is secret, prayer, confidence, renewal of life and gratitude. In his article, "A linguistic approach to inspiration" Tibor Fabiny Jr says that by dismissing the idea of verbal inspiration we should not dismiss inspiration itself. Based on a recent article by Walter Vogels he points out that the locus of biblical inspiration is not to be searched in the author but within the text itself. The biblical text is inspired because it inspires its readers even today. In the section "Round Table" we publish Imre Veöreös's response to our editorial discussion of his book (The Third Road of the Church 1948-50) published in the 9th issue of the journal. Imre Veöreös finds that the participants of the discussion misinterpreted his book. The participants reply that they did not write a review of the book but discussed the author's concept, but the author is not defending his basic concept. In our section "Press-monitoring" we inform our readers about a recent debate in the Protestant journal "Egyház és Világ" - on the rehabilitation of Bishop Ordass. Lóránd Boleratzky remembers the ups and downs of the life of Gábor Vladár (1881-1972) a former member of the government as a minister of justice, the diocese-inspector, a close colleague of Bishop Ordass.

ZUSAMMENFASSUNG

Die 12. Folge unserer Zeitschrift beginnt mit der Weihnachtsmeditation Martin Luthers. Unter den Studien finden wir die Arbeit von Zoltán Dóka "Was heisst es zu glauben?" die ursprünglich 1990 in der Predigerkirche zu Zürich im Rahmen des Reformationsgottesdienstes in deutscher Sprache zu hören war. Der Vortrag weist darauf hin, dass der Glaube Geheimnis, Gebet, Zuversicht, Lebenserneuerung und Danksagung ist. Tibor Fabiny jun. betont aufgrund der Studie von Walter Vogels, dass der locus der Inspiration (sei es die Person eines Propheten oder eine erleuchtete Gemeinschaft) nicht im Verfasser sondern im Text selbst zu suchen ist. Die Inspiration der biblischen Texte ist eben dadurch gegeben, dass sie auch heute noch inspirieren, ein neues Leben schaffen. In unserer Rubrik "Am runden Tisch" beantwortet Imre Veöreös die in der 9. Folge unseres Blattes behandelte Besprechung des Redaktionsausschusses. Seiner Meinung nach haben die Teilnehmer am Gespräch sein Buch falsch ausgelegt. In der Antwort verwist die Redaktion darauf, dass sie nicht das Buch rezensierten sondern die Grundkonzeption des Verfassers bestritten haben. In unserer Rubrik "Presserundschau" besprechen wir jene Auseinandersetzung die sich im protestantischen Blatt "Egyház és Világ" (Kirche und Welt) im Zusammenhang mit der Rehabilitation des Bischofs Lajos Ordass entwickelt hat. In der Rubrik "Erinnerungen" gedenkt Lóránd Boleratzky des einstigen Justizministers und Distriktualinspektors, des nahen Mitarbeiters von Bischof Ordass Gábor Vladár (1881-1972) der Höhen und Tiefen seiner Laufbahn.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BOLERATZKY LÓRÁND ny. ügyvéd	—	Budapest
BOTTA ISTVÁN ny. lelkész	—	Budapest
DÓKA ZOLTÁN lelkész	—	Hévízgyörk
ifj. FABINY TIBOR adjunktus	—	Budapest
ITTZÉS GÁBOR lelkész	—	Győr
id. MAGASSY SÁNDOR lelkész	—	Bakonyszombathely
VEÖREÖS IMRE ny. lelkész	—	Budapest

OLVASÓINK FIGYELMÉT FELHÍVJUK ALÁBBI KIADVÁNYAINKRA:

ORDASS L.: A keresztfa tövében	— 100,- Ft
ORDASS L.: Vádirat (korrajz)	— 40,- Ft
GIERTZ-ORDASS: Házát közsiklára építette	— 150,- Ft
BOTTA I.: Dévai Mátyás	— 80,- Ft
RITTER K.: A lelkipásztor imádsága	— 60,- Ft
TERRAY L.: Nem tehetett mást	— 100,- Ft
VIRÁG J.: Luther önmagáról	— 100,- Ft
KAPI B.: Isten hárfása	— 150,- Ft

MEGRENDELHETŐK A KIADÓHIVATALBAN 1114 BUDAPEST, BOCSKAI ÚT 10.